КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Факультет філології

Кафедра української мови

Методичні рекомендації

до курсу «Актуальні проблеми сучасної української мови: текстоцентричний аспект»

Автор: Іванишин Наталія Ярославівна

Івано-Франківськ
2026

ЗМІСТ

Вступ 4
1. Місце дисципліни в освітній програмі 5
2. Мета й завдання курсу 6
3. Програмні компетентності та результати навчання..... 7
4. Структура курсу та розподіл годин..... 8
5. Практичні заняття й зв’язок із лекціями..... 9
6. Самостійна робота й індивідуальний проєкт 10
7. Оцінювання..... 11
8. Політика дисципліни й академічна доброчесність 11
9. Поради щодо користування рекомендаціями..... 12

Лекція 1 13

Лекція 2 17

Лекція 3 21

Лекція 4 25

Лекція 5 29

Лекція 6 34

Розгорнуті плани практичних занять 39
Практичне заняття № 1 39
Практичне заняття № 2 45
Практичне заняття № 3 52
Практичне заняття № 4 60
Практичне заняття № 5 67
Практичне заняття № 6 74
Практичне заняття № 7 81
Практичне заняття № 8 87
Практичне заняття № 9 94

Індивідуальне завдання з курсу «Актуальні проблеми сучасної української мови: текстоцентричний аспект»..... 102
Орієнтовні варіанти завдань..... 102
Структура і вимоги..... 104

Додаткові положення 105
Зразок виконання індивідуального завдання 106
Аналіз тексту 115

Вступ

Текстоцентричний підхід, за якого текст є основною одиницею мовознавчого аналізу, а мовні одиниці різних рівнів інтерпретуються з урахуванням їх функціонування в цілісній текстовій структурі, нині належить до провідних парадигм сучасної лінгвістики та лінгводидактики. Для майбутнього вчителя української мови він важливий у двох вимірах: як дослідницька методологія, що дає змогу комплексно аналізувати тексти різних стилів і жанрів, і як основа компетентнісного навчання, у якому текст постає не ілюстрацією до правила, а головною дидактичною одиницею.

Методичні рекомендації складено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Актуальні проблеми сучасної української мови: текстоцентричний аспект» (Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, факультет філології, кафедра української мови, 2026; розробник – Н. Я. Іванишин). Вони призначені здобувачам другого (магістерського) рівня освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)».

Методичні рекомендації супроводжують шість лекцій курсу й допомагають організувати самостійну роботу: для кожної лекції подано тему, план, питання для самоперевірки та словничок ключових понять із дефініціями; наприкінці – розгорнуті плани практичних занять.

Мета рекомендацій – допомогти здобувачам опанувати категорійний апарат лінгвістики тексту й методику комплексного лінгвістичного та лінгвостилістичного аналізу, набути вмінь редагувати тексти й проєктувати текстоцентричні завдання для шкільного уроку, а також упорядкувати самостійну роботу над курсом та підготовку до практичних занять, контрольної роботи й заліку.

Видання складається з трьох частин. Перша – загальна характеристика курсу: місце дисципліни в освітній програмі, мета й

завдання, компетентності та результати навчання, структура й розподіл годин, зв’язок практичних занять із лекціями, самостійна робота, критерії оцінювання, політика дисципліни та поради щодо користування рекомендаціями. Друга частина містить для кожної лекції тему, план, рекомендовану літературу, питання для самоперевірки та словничок ключових понять із дефініціями. Третя частина – розгорнуті плани дев’яти практичних занять із питаннями для обговорення, завданнями для самостійної роботи, темами індивідуальних повідомлень, аудиторними завданнями, питаннями для самоконтролю й літературою; до неї належать також вимоги до індивідуального завдання і зразок його виконання.

Рекомендовану послідовність роботи з виданням наведено в розділі 9: перед лекцією – ознайомитися з темою, планом і словничком, після лекції – відповісти на питання для самоперевірки, до практичного заняття – опрацювати його розгорнутий план і виконати завдання для самостійної роботи. Для швидкого пошуку потрібного матеріалу користуйтеся змістом (с. 2).

1. Місце дисципліни в освітній програмі

Параметр	Зміст
Рівень вищої освіти	магістр
Освітньо-професійна програма	«Середня освіта (Українська мова і література)»
Спеціальність / спеціалізація	«Середня освіта (за предметними спеціальностями)» / А4.01 Середня освіта (Українська мова і література)
Галузь знань	А Освіта
Статус дисципліни	обов’язкова
Курс, семестр	1 курс, 1 семестр (денна форма)
Обсяг	3 кредити ECTS, 90 годин: лекції – 12, практичні – 18, самостійна робота – 60

Параметр	Зміст
Форма підсумкового контролю	залік
Мова навчання	українська

Пререквізити. Вивчення дисципліни спирається на знання й уміння, сформовані під час опанування компонентів «Методологія і методика наукових досліджень та академічна доброчесність», «Теоретико-прагматичні аспекти лінгвістики», «Сучасні освітні технології», «Сучасні підходи до методики навчання української мови», «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Здобувач має володіти основами сучасної лінгвістичної теорії, уміти аналізувати мовні явища в комунікативно-прагматичному й текстовому аспектах, працювати з науковими джерелами та застосовувати базові прийоми текстового й лінгвостилістичного аналізу.

2. Мета й завдання курсу

Мета дисципліни (за робочою програмою): формування системного уявлення про сучасні тенденції розвитку української мови крізь призму текстоцентричного підходу; розвиток навичок комплексного лінгвістичного аналізу текстів різних типів і жанрів, інтерпретації мовних явищ у їхній текстовій реалізації та використання текстоцентричних технологій у професійній діяльності майбутнього вчителя української мови.

Завдання курсу:

1. простежити розвиток підходів до вивчення тексту – від структуралізму до дискурсології й мультимодальної лінгвістики; розрізняти текстоцентричну, антропоцентричну й когнітивну парадигми;
2. опанувати категорійний апарат лінгвістики тексту (цілісність, зв’язність, членованість, інформативність,

модальність, завершеність; складне синтаксичне ціле; концепт і концептосфера);

3. навчитися розпізнавати комунікативну інтенцію, пресупозиції та імплікатури, адресанта й адресата в медіатекстах, аналізувати нові форми писемної комунікації;
4. оволодіти методикою комплексного лінгвістичного й лінгвостилістичного аналізу текстів різних стилів і жанрів (художнього, публіцистичного, наукового, офіційно-ділового, розмовного), поняттями ідіостилю та ідіолекту;
5. сформувати вміння редагувати тексти й оцінювати їхню відповідність мовним нормам;
6. засвоїти теоретичні засади й методичні моделі текстоцентричного навчання української мови в закладах середньої освіти.

3. Програмні компетентності та результати навчання

Дисципліна спрямована на формування таких компетентностей і результатів (скорочено за робочою програмою):

- **Інтегральна:** здатність розв’язувати складні задачі в галузі освіти, що передбачає інновації та педагогічні дослідження.
- **Загальні:** ЗК-4 – абстрактне мислення, аналіз і синтез, власна дослідницька стратегія; ЗК-9 – дотримання норм культури спілкування державною та іноземною мовою.
- **Фахові:** ФК-1 – застосування знань із мовознавства та літературознавства, володіння спеціальною термінологією; ФК-2 – поглиблення теоретичних і практичних знань, моніторинг власної діяльності; ФК-5 – методи наукового аналізу й структурування мовного та літературного матеріалу; ФК-6 – сучасні методи й технології навчання української мови; ФК-7 – планування й презентація прикладного дослідження; ФК-10 – принципи, методи й прийоми аналізу художнього тексту; ФК-12 – усвідомлення

національно-світоглядного, виховного й розвивального потенціалу української мови.

- **Програмні результати навчання:** ПРН 3 – використання сучасних методик і технологій у професійній діяльності; ПРН 4 – науковий аналіз мовного, мовленнєвого й літературного матеріалу; ПРН 5 – виконання власного дослідження, презентація результатів; ПРН 9 – мовленнєва компетентність і методика формування мовленнєвої компетенції здобувачів освіти; ПРН 14 – академічна доброчесність.

Очікувані результати. Після опрацювання курсу магістрант уміє визначати текстові категорії, аналізувати засоби зв'язності й лексико-семантичну організацію тексту, інтерпретувати комунікативно-прагматичні параметри, виконувати комплексний лінгвостилістичний аналіз, редагувати тексти, добирати й проєктувати вправи для різних етапів текстоцентричного уроку, виконувати й презентувати дослідницький проєкт з дотриманням академічної доброчесності.

4. Структура курсу та розподіл годин

Навчальна програма містить шість тем, кожній з яких відповідає лекція (2 год).

Тема за робочою програмою	Лекція посібника	Лекц.	Практ.	СР	Разом
1. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. Категорійна структура тексту	Лекції 1, 2	2	2	10	14
2. Текст і дискурс. Функціонально-стильова типологія текстів	Лекція 1 (текст і дискурс), лекція 5 (стилі)	2	4	10	16

Тема за робочою програмою	Лекція посібника	Лекц.	Практ.	СР	Разом
3. Граматика тексту та його лексико-семантична організація	Лекція 3	2	2	10	14
4. Комунікативно-прагматична організація тексту. Текст у сучасних медіа	Лекція 4	2	2	10	14
5. Художній, науковий та офіційно-діловий текст	Лекція 5	2	6	10	18
6. Текстоцентричний підхід у шкільній мовній освіті	Лекція 6	2	2	10	14
Разом		**12**	**18**	**60**	**90**

5. Практичні заняття й зв’язок із лекціями

Практичні заняття (18 год) охоплюють дев’ять тем; для підготовки до кожної використовуйте відповідні лекції посібника. Розгорнуті плани занять також наведено в методичних рекомендаціях.

№	Тема практичного заняття (за програмою)	Лекції для підготовки
1	Текстоцентрична парадигма сучасної лінгвістики; текстоцентричний, антропоцентричний і когнітивний підходи	1, 2
2	Категорії цілісності й зв’язності; інформативність; інтертекстуальність; засоби когезії	2, 3
3	Комплексний лінгвістичний аналіз тексту: алгоритм, мовні рівні, висновки	3, 5
4	Лінгвістичний аналіз художнього тексту; публіцистичний текст: засоби впливу й маніпулювання	4, 5

№	Тема практичного заняття (за програмою)	Лекції для підготовки
5	Аналіз наукового тексту (термінологія) та офіційно-ділового тексту (мовні формули)	5
6	Текст у соціальних мережах і месенджерах: меми, блогосфера	4
7	Ідіостиль та ідіолект	5
8	Практикум редагування; тропи й фігури	4, 5
9	Текстоцентричний підхід у навчанні української мови	6

6. Самостійна робота й індивідуальний проєкт

Самостійна робота (60 год) включає такі завдання: аналітичний огляд наукових праць із лінгвістики тексту, дискурсології, лінгвостилістики, корпусної лінгвістики й методики текстоцентричного навчання; комплексний лінгвістичний аналіз художнього тексту; комплексний аналіз публіцистичного, наукового або медійного тексту; аналіз мультимодального чи цифрового дискурсу; розроблення навчально-методичного кейсу на засадах текстоцентричного підходу.

Індивідуальний проєкт може мати, наприклад, такі напрями: комплексний лінгвостилістичний аналіз художнього тексту; аналіз цифрового дискурсу соціальних мереж; прагмалінгвістичний аналіз політичного чи медійного дискурсу; дослідження мовної особистості письменника; аналіз мультимодального навчального тексту; текстоцентрична модель вивчення мовної теми в НУШ.

Схеми аналізу в лекціях 3 і 5 допоможуть виконати завдання 2–4; лекція 6 – завдання 5; список джерел і питання для самоперевірки – завдання 1 та 6.

7. Оцінювання

Кожен вид роботи оцінюється за 100-бальною шкалою; бал автоматично перераховується у підсумкову оцінку з урахуванням вагового коефіцієнта. Форма підсумкового контролю – залік.

Вид роботи	Вага, %
Лекції	0
Практичні / семінарські заняття	40
Індивідуальне завдання	20
Контрольна робота	20
Самостійна робота	20

Критерії рівнів: **A (90–100)** – глибокі системні знання, самостійний аналіз і застосування у стандартних і нестандартних ситуаціях; **B (80–89)** – високий рівень, незначні неточності; **C (70–79)** – загалом правильне відтворення, окремі помилки у застосуванні; **D (60–69)** – базові знання, суттєві неточності; **E (50–59)** – мінімально достатній рівень; **FX (26–49)** – повторне складання підсумкового контролю; **F (1–25)** – повторне опанування дисципліни.

Оскільки лекції не оцінюються окремо, питання для самоперевірки призначено для підготовки до практичних занять, контрольної роботи й заліку.

8. Політика дисципліни й академічна доброчесність

Навчання ґрунтується на принципах академічної доброчесності відповідно до нормативних документів університету (Кодекс академічної доброчесності, Кодекс честі, положення про запобігання плагіату та про порушення доброчесності). Під час підготовки аналітичних і дослідницьких робіт дотримуйтесь Положення про політику відповідального використання технологій штучного інтелекту: використання генеративних інструментів має бути прозорим, а відповідальність за достовірність даних і джерел несе автор роботи (див. також лекцію 5, п. 8).

9. Поради щодо користування рекомендаціями

- Перед лекцією ознайомтеся з темою, планом і словничком ключових понять – це знімає термінологічні труднощі під час слухання.
- Після лекції дайте відповіді на питання для самоперевірки; якщо відповідь вимагає більше двох–трьох речень, зверніться до джерел зі списків рекомендованої літератури.
- Ключові поняття вчіть у зв’язку, а не окремо: добирайте до кожного власний приклад із тексту (художнього, наукового, медійного).
- Аналітичні завдання виконуйте на автентичних текстах і зіставляйте результати з лінгвістичною літературою.
- Лекції взаємопов’язані: від тексту як об’єкта (1) і його категорій (2) через лексико-граматичну (3) та комунікативно-прагматичну (4) організацію до стилістичної диференціації (5) і шкільної методики (6).

Лекція 1

Тема: Текст як об’єкт лінгвістичного дослідження. Текстоцентризм і категорійна структура тексту.

План лекції

1. Історія вивчення тексту: від структуралізму до лінгвістики тексту й дискурсології.
2. Текстоцентризм як дослідницька парадигма сучасної україністики.
3. Текстоцентризм і функційно-семантичний аналіз.
4. Текстоцентризм на різних мовних рівнях.
5. Співвідношення понять «текст», «текстоцентризм», «лінгвістика тексту», «дискурс».
6. Текстоцентризм у лінгводидактиці та цифровій комунікації.
7. Методологічна модель текстоцентричного дослідження.

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : теорія і практикум : науково-навчальний посібник. Донецьк : ДонНУ, 2006. 289 с.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
4. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.
5. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
6. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.

Додаткова

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Охріменко О., Мамченко С. Текст та дискурс у сучасній лінгвістиці: підходи та проблеми. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2023. DOI: 10.32689/maup.philol.2023.5.4.
3. Кучеренко І. Концептуальні засади текстоцентричного вивчення української мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 2. С. 102–109. DOI: 10.31499/2307-4906.2.2021.236653.

Питання для самоперевірки

1. Чому структуралізм тривалий час не розглядав текст як самостійний об’єкт?
2. Що таке надфразова єдність і яке значення вона мала для становлення лінгвістики тексту?
3. Які сім критеріїв тексту запропонували Р.-А. де Богранд і В. Дресслер?
4. У чому полягають комунікативний і когнітивний повороти в дослідженні тексту?
5. Як розмежовано поняття «текст» і «дискурс»?
6. Що таке текстоцентризм?
7. Як граматична форма може виконувати текстоорганізувальну або прагматичну функцію?
8. Які функції можуть виконувати синтаксичні конструкції?
9. Які рівні має охоплювати сучасний текстоцентричний аналіз?
10. Які можливості для текстоцентричного дослідження створює цифрова й мультимодальна комунікація?

Ключові слова

Термін	Дефініція
Текст	Цілісна комунікативна одиниця, що має внутрішню мовну організацію; об’єкт дослідження лінгвістики тексту; результат комунікативної, когнітивної й соціокультурної діяльності.
Надфразова єдність	Об’єднання двох і більше речень (складне синтаксичне ціле), що утворюють смислову та структурну цілість і є проміжною ланкою між реченням і текстом.
Лінгвістика тексту	Наукова галузь, що вивчає закономірності організації та функціонування текстів.
Когезія	Формальна, мовна зв’язність тексту, що виявляється в повторах, займенникових кореферентних зв’язках, сполучниках, лексичних повторах, тематичній організації.
Когерентність	Смислова зв’язність тексту, його змістова цілісність, що не зводиться до формальних зв’язків.
Текстова категорія	Узагальнена властивість, що виявляється в усіх текстах і відображає їхні конститутивні риси (цілісність, зв’язність, членованість тощо).
Текстоцентризм	Принцип організації мовознавчого дослідження, за якого текст є основною одиницею аналізу, а мовні одиниці різних рівнів інтерпретуються з урахуванням їх функціонування в цілісній текстовій структурі.
Дискурс	Мовлення, занурене в конкретний соціальний, культурний, когнітивний і комунікативний контекст; процес породження й інтерпретації тексту в комунікативній ситуації.

Термін	Дефініція
Мультимодальний текст	Текст, що поєднує вербальний компонент із зображенням, графікою, гіперпосиланнями, аудіо- та відеоелементами й іншими невербальними складниками.
Цифровий дискурс	Комунікація в цифровому середовищі, де вербальна інформація взаємодіє з візуальними, аудіо- та інтерактивними компонентами.
Функційно-семантичний аналіз	Аналіз мовної одиниці (граматичної форми, слова, конструкції) з погляду її функції та смислу в тексті, а не лише за формальними ознаками.
Антропоцентризм	Перспектива, у якій питання про мовну одиницю зміщується до того, як людина використовує її для конструювання смислу.

Лекція 2

Тема: Поняття текстової категорії: цілісність (когерентність), зв'язність (когезія), членованість, інформативність, модальність, ретроспекція і проспекція, завершеність тексту.

План лекції

1. Лінгвістика тексту: предмет, завдання, місце в системі мовознавчих дисциплін.
2. Категорія і текстова категорія: визначення й ознаки; порівняння текстової та граматичної категорій.
3. Основні підходи до вивчення текстових категорій (М. Галлідей і Р. Хасан, Т. ван Дейк та ін.).
4. Українська традиція дослідження текстових категорій і текстоцентризм у сучасній лінгводидактиці.
5. Класифікація й характеристика основних текстових категорій (структурно-композиційні, змістові, комунікативно-прагматичні).
6. Взаємозв'язок категорій; зразок аналізу тексту.

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Серажим К. С. Текстознавство : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Київський університет, 2012. 528 с.

6. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English. London : Longman, 1976.
2. Єщенко Т. Проблема класифікації текстів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2013. Вип. 27. С. 185–189.
3. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : теорія і практикум : науково-навчальний посібник. Донецьк : ДонНУ, 2006. 289 с.
4. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
5. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.
6. Поліщук Н. П., Борисенко Ю. А. Категоріальні ознаки тексту у комунікативно-прагматичному вимірі. *Філологічні студії* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 4. С. 64–67.

Питання для самоперевірки

1. Чим текст відрізняється від довільної послідовності речень? Наведіть приклади.
2. Що таке текстова категорія? Назвіть її основні ознаки (універсальність, конститутивність, системність, залежність від жанру й стилю, комунікативно-прагматична зумовленість).
3. Чим текстова категорія відрізняється від граматичної за типом опозиції та способом вираження?
4. Які п’ять засобів когезії виокремили М. Галлідей і Р. Хасан?
5. Який внесок у дослідження тексту зробив та Т. ван Дейк? Що таке макроструктура та глобальна когерентність?

6. У чому різниця між когезією та когерентністю? Чи може текст бути зв’язним, але не цілісним? Обґрунтуйте на прикладах.
7. Що таке ретроспекція та проспекція? Якими засобами вони виражаються?
8. Які види членованості тексту виокремлюють? Що таке інформаційне членування (тема й рема)?
9. Які засоби вираження завершеності тексту ви знаєте? Чи суперечить цілісності навмисно відкритий фінал?
10. Які три типи інформації виокремлює Гальперін? Що таке змістово-концептуальна інформація?
11. Що таке модальність? Чим відрізняються об’єктивна й суб’єктивна модальність?
12. Які три групи текстових категорій виокремлюють для навчальних цілей?
13. Проаналізуйте за текстовими категоріями короткий уривок (на вибір викладача).

Ключові слова

Термін	Дефініція
Текстова категорія	Узагальнена, абстрагована від конкретних текстів властивість, що виявляється в усіх текстах і відображає їх конститутивні риси.
Цілісність (когерентність)	Тематична, смислова й комунікативна єдність тексту: усі його частини підпорядковані одній темі та авторському задумові.
Зв’язність (когезія)	Властивість тексту, що виявляється у формальних і змістових зв’язках між його елементами.
Засоби когезії	За Галлідеєм і Хасаном: референція, підстановка, еліпсис, сполучники, лексична когезія.
Макроструктура	За ван Дейком – узагальнений зміст тексту, що забезпечує глобальну когерентність.

Термін	Дефініція
Ретроспекція	Відсилання назад до вже сказаного («як зазначалося вище», «згаданий»).
Проспекція	Налаштування на подальший зміст («розглянемо нижче», «про це йтиметься далі»).
Членованість	Поділ тексту на відносно самостійні частини (композиційне, синтаксичне й інформаційне членування), що полегшує його створення й сприйняття.
Завершеність	Смислова й структурна закінченість тексту, що ґрунтується на його межах; виражається заголовком, зачином, кінцівкою, підсумковим висловлюванням.
Інформативність	Здатність тексту передавати адресатові нові відомості; за Гальперіним, змістово-фактуальна, змістово-концептуальна й підтекстова інформація.
Модальність	Виражене в тексті ставлення автора до змісту й адресата; об’єктивна (реальність / ірреальність) і суб’єктивна (оцінка, упевненість).
Хронотоп	Спосіб співвідношення часу й місця подій у тексті.
Інтенційність	Спрямованість тексту на досягнення комунікативної мети автора.
Інтертекстуальність	Зв’язок тексту з іншими текстами, що реалізується в цитатах, алюзіях, ремінісценціях, пародіюванні.

Лекція 3

Тема: Граматика тексту та його лексико-семантична організація.

План лекції

1. Синтаксис зв'язного мовлення: зв'язне мовлення й текст, форми зв'язного мовлення, актуальне членування речення, тематична прогресія, специфічні явища синтаксису тексту.
2. Складне синтаксичне ціле (надфразна єдність) як основна одиниця граматики тексту; засоби міжфразового зв'язку.
3. Лексико-семантична організація тексту: ключові слова, лексичні поля, тематичні групи; концепт і концептосфера тексту; роль синонімії, антонімії, багатозначності у формуванні текстової тканини.

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : теорія і практикум : науково-навчальний посібник. Донецьк : ДонНУ, 2006. 289 с.
4. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
5. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
6. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Голуб Н. М., Петрук В. Р. Шляхи реалізації текстоцентричного підходу до вивчення синтаксису на уроках української мови. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2025. № 1. С. 41–54. DOI: 10.31654/2663-4902-2025-PP-1-41-54.
2. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс : монографія. Івано-Франківськ : ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 296 с.
3. Іванишин Н. Стійкі сполучення слів як засоби вираження контрасту в сучасному прозовому тексті (на матеріалі роману Дари Корній «Троян-зілля»). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2025. № 23. С. 80–87. URL: https://journals.bdpu.in.ua/index.php/phil/article/view/381
4. Кучеренко І. Концептуальні засади текстоцентричного вивчення української мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 2. С. 102–109.
5. Стефурак Р. І., Іванишин Н. Я. Світло наукового слова (творчий доробок Голянич Марії Іванівни у контексті сучасної української лінгвістики). *Українська мова*. 2026. № 2. С. 132–137.

Питання для самоперевірки

1. Що таке актуальне членування речення? Які типи тематичної прогресії ви знаєте?
2. Які ознаки ССЦ? Чим воно відрізняється від абзацу?
3. Назвіть групи засобів міжфразового зв’язку, наведіть приклади.
4. Чим відрізняються лексико-тематична група, лексико-семантична група й лексико-семантичне поле?
5. Що таке концепт і концептосфера тексту?

6. Яку роль у тексті відіграють синоніми, антоніми та полісемія?

Ключові слова

Термін	Дефініція
Зв’язне мовлення	Послідовність висловлень, об’єднаних темою, комунікативною метою та мовними засобами зв’язку.
Актуальне членування	Поділ речення в тексті на тему (відоме) і рему (нове), що забезпечує рух думки від речення до речення.
Тема / рема	Тема – відоме, те, від чого відштовхується мовець; рема – нове, те, що повідомляється.
Тематична прогресія	Спосіб розгортання теми в тексті; за Ф. Данешем: проста лінійна, зі сталою темою, з похідною темою, з розщепленою ремою.
Парцеляція	Членування речення на кілька комунікативно самостійних відрізків.
Прономіналізація	Заміна іменника займенником.
Складне синтаксичне ціле (ССЦ)	Об’єднання двох і більше самостійних речень, що утворюють смислову та структурну єдність і пов’язані спільною мікротемою.
Абзац	Композиційно-графічна одиниця тексту, що не завжди збігається з ССЦ.
Засоби міжфразового зв’язку	Лексичні, морфологічні, синтаксичні та інтонаційні засоби, що поєднують речення в ССЦ і текст.
Ключові слова	Слова, що виражають тему й основний зміст тексту, повторюються в ньому й пов’язують його частини.
Лексико-тематична група	Слова, об’єднані належністю до однієї сфери дійсності; зв’язок між ними позамовний, предметний.

Термін	Дефініція
Лексико-семантична група	Слова однієї частини мови, об’єднані спільною інтегральною семою.
Лексико-семантичне поле	Система слів різних частин мови, пов’язаних спільним змістовим «ядром», з ядром і периферією.
Ізотопія	Повторення однакових сем, яке робить текст смисловим цілим і знімає багатозначність слів.
Концепт	Одиниця ментального досвіду, що виражається словом і має культурно зумовлений зміст; на відміну від поняття, містить не лише логічні ознаки, а й образи, асоціації та оцінки.
Концептосфера тексту	Система концептів, які реалізуються в конкретному творі та утворюють його смислову структуру.

Лекція 4

Тема: Комунікативно-прагматична організація тексту. Текст у сучасних медіа.

План лекції

1. Комунікативно-прагматична організація тексту: основні положення.
2. Категорії адресанта й адресата.
3. Комунікативна інтенція автора.
4. Прагматичні пресупозиції та імплікатури тексту.
5. Текст у традиційних і нових медіа.
6. Мовні особливості інтернет-комунікації.
7. Проблема мовної норми в медійному просторі.

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля та дослідницької одиниці. *Мовознавство*. 2009. № 3–4. С. 49–59.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
3. Іванишин Н. Я. Комунікативно-прагматичні параметри блогу як жанру персональної інтернет-комунікації (на матеріалі текстів Людмили Лінник на сайті видання «Галицький кореспондент»). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 1 (21). С. 189–198. DOI: 10.32342/2523-4463-2021-1-21-19.
4. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
5. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції: типові вияви та синтаксична реалізація в сучасній українській мові. *Українська мова*. 2013. № 1. С. 104–114.

Додаткова

1. Друженко Р. С., Попова О. А. Практика комунікативно-прагматичного аналізу тексту в курсі магістерської підготовки майбутніх учителів-філологів. *Вісник Київського університету імені Бориса Грінченка. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 13 (169). С. 73–77.
2. Дяків Х. Ю. Мовленнєвий жанр «відеоінтерв'ю»: комунікативно-прагматична організація. *Folia Philologica*. 2021. № 1. С. 20–28. DOI: 10.17721/folia.philologica/2021/1/3.
3. Козубська І. Г. Комунікативно-прагматичні характеристики англомовних наукових статей галузі біомедичної інженерії. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13. Т. 2. С. 88–92. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2020.13-2.17.
4. Ліпич В. М., Павлик Н. В. Прагмалінгвістичні параметри публіцистичного дискурсу. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 5. С. 34–38. DOI: 10.32782/philspu/2024.5.6.
5. Мелкумова Т. В. Стан дослідження комунікативно-прагматичних функцій мовних одиниць. *Філологічні студії*. 2016. Вип. 15. С. 63–72.
6. Поліщук Н. П., Борисенко Ю. А. Категоріальні ознаки тексту у комунікативно-прагматичному вимірі. *Філологічні студії* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 4. С. 64–67.

Питання для самоперевірки

1. Чим відрізняються поняття «текст» і «дискурс»?
2. Які типи адресата вирізняють у медіакомунікації? Що таке подвійна адресація?
3. Охарактеризуйте ілокутивний і перлокутивний аспекти висловлювання.
4. У чому різниця між пресупозицією та імплікатурою? Наведіть приклади з медіатекстів.
5. Які максими спілкування сформулював П. Грайс? Як їх порушення породжує імплікатуру?

6. Назвіть ключові відмінності тексту в традиційних і нових медіа.
7. Які графічні, лексичні й синтаксичні особливості має інтернет-комунікація?
8. Чим імперативна норма відрізняється від диспозитивної? Де в медіа допустима варіативність?

Ключові слова

Термін	Дефініція
Комунікативна прагматика	Напрям, що розглядає текст як дію, тобто як спосіб впливу на співрозмовника в конкретній ситуації спілкування.
Мовленнєвий акт	Одиниця мовленнєвої дії (теорія Дж. Остіна й Дж. Серля): мовець здійснює дію висловлюванням.
Адресант	Автор повідомлення; у медіа може бути колективним (редакція, інформаційне агентство, прес-служба, бренд).
Адресат	Той, кому адресовано текст; у цифровому середовищі ролі адресанта й адресата стають мінливими й взаємозамінними.
Подвійна адресація	Ситуація, коли текст формально звернений до одного адресата, але реально розрахований на інших.
Колапс контекстів	Ситуація, коли допис у соцмережі потрапляє до аудиторії, якої автор не мав на увазі.
Комунікативна інтенція	Усвідомлений намір мовця викликати в адресата певну реакцію; може виражатися явно чи приховано.
Ілокуція	Комунікативна мета висловлювання – те, що мовець робить висловлюванням.
Перлокуція	Результат висловлювання, вплив на адресата.
Комунікативна стратегія / тактика	Стратегія – загальний план мовленнєвої поведінки; тактика – конкретні прийоми його реалізації.

Термін	Дефініція
Пресупозиція	Необхідна умова розуміння висловлювання, яку мовець вважає відомою й не виражає прямо; може слугувати прихованому впливу.
Імплікатура	Смисл, який не виражено прямо, але який адресат виводить із висловлювання з опорою на контекст і максими спілкування.
Максими Грайса	Правила кооперативного спілкування (кількості, якості, відношення, способу), порушення яких породжує імплікатуру.
Нові медіа	Цифрові медіа, що відрізняються від традиційних інтерактивністю, мультимодальністю, швидкістю, жанровою системою та ролями учасників комунікації.
Писемна усність	Властивість інтернет-комунікації бути письмовою за формою, але усною за стилем, темпом, спонтанністю й емоційністю.
Імперативна норма	Норма, обов’язкова в офіційних і публічних сферах (закони, освіта, новини).
Диспозитивна норма	Норма, що допускає варіанти, зокрема в розмовних і неформальних жанрах.

Лекція 5

Тема: Художній, науковий та офіційно-діловий текст. Ідіостиль автора, поетика художнього тексту, методика лінгвостилістичної інтерпретації прозового й поетичного текстів. Термінологічна насиченість наукового тексту, стандартизовані мовні формули офіційно-ділового стилю, тенденції розвитку наукового й ділового мовлення.

План лекції

1. Функційні стилі й типи текстів: загальна характеристика.
2. Художній текст: ідіостиль автора.
3. Поетика художнього тексту.
4. Методика лінгвостилістичної інтерпретації прозового тексту.
5. Методика лінгвостилістичної інтерпретації поетичного тексту.
6. Науковий текст: термінологічна насиченість.
7. Офіційно-діловий стиль: стандартизовані мовні формули.
8. Тенденції розвитку наукового й ділового мовлення.

Рекомендована література

Основна

1. Іванишин Н. Я. Опрацювання наукового тексту як засіб формування фахової комунікативної компетентності студентів (у контексті навчання академічного письма). *Закарпатські філологічні студії*. 2026. № 45. С. 73–76. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.11.
2. Іванишин Н. Я. Риси ідіостилю Марії Титаренко: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі тексту «Комунікація від нуля. Есеї для Мані»). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. № 43 (25). URL: http://zfsjournal.uzhnu.uz.ua/archive/43/part_1/9.pdf

3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
4. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003.
5. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови : підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000.
6. Сержим К. С. Текстознавство : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Київський університет, 2012. 528 с.

Додаткова

1. Іванишин Н. Я. Робота з науковим текстом як чинник формування професійної комунікативної компетенції студентів-філологів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2020. № 3 (407). С. 29–33.
2. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». *Причорноморські філологічні студії*. 2024. № 5. С. 38–44. DOI: 10.32782/bsps-2024.5.5.
3. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Семантико-стилістичні параметри запозичень у художньому тексті Степана Процюка «Руки і сльози». *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025. № 72. С. 48–51. DOI: 10.32782/2409-1154.2025.72.11.
4. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Нормативні документи й електронні ресурси

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).
2. ДСТУ 4163:2020. Вимоги до оформлення документів (чинний із 1 вересня 2021 р.).

3. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України): ulif.org.ua.
4. Термінологічний портал «Словотвір»: slovotvir.org.ua.

Питання для самоперевірки

1. За якими критеріями розмежовують художній, науковий і офіційно-діловий тексти?
2. Що таке ідіостиль? Чим він відрізняється від ідіолекту й мови письменника?
3. Назвіть складники й ознаки ідіостилю.
4. Що вивчає поетика художнього тексту? Які елементи вона охоплює?
5. Які тропи й фігури ви знаєте? Як визначити їх функцію в тексті?
6. Назвіть етапи лінгвостилістичної інтерпретації прозового тексту.
7. Чим інтерпретація поетичного тексту відрізняється від інтерпретації прози?
8. Що таке термін, терміносистема? Які вимоги ставляться до терміна?
9. Які мовні формули характерні для наукового тексту? Як вводять термін у текст?
10. У чому полягає стандартизація офіційно-ділового стилю? Наведіть мовні формули наказу, заяви, протоколу, довідки.
11. Назвіть основні тенденції розвитку наукового мовлення.
12. Які тенденції характерні для сучасного ділового мовлення й які ризики вони несуть?

Ключові слова

Термін	Дефініція
Функційний стиль	Історично сформована система мовних засобів, добір і організація яких зумовлені сферою спілкування, його метою та умовами.

Термін	Дефініція
Ідіостиль	Сукупність індивідуально-авторських принципів добору, поєднання й добудови мовних засобів, яка робить текст упізнаваним і відрізняє одного письменника від іншого.
Ідіолект	Мовлення конкретної особи як носія мови, не обов'язково митця.
Поетика	Система художніх принципів і прийомів, за допомогою яких створюється образний світ твору.
Образна система	Взаємопов'язана сукупність ключових образів, образів-символів, мотивів і лейтмотивів, які повторюються й розвиваються в тексті.
Троп	Слово або вислів, вжитий у переносному значенні для підсилення образності (метафора, епітет, порівняння, персоніфікація тощо).
Стилістична фігура	Синтаксична конструкція, що посилює виразність (анафора, градація, антитеза, інверсія, паралелізм тощо).
Хронотоп	Художня організація часу й простору твору.
Образ автора	Художня категорія, відмінна від реального автора; визначає перспективу й оцінність тексту.
Лінгвостилістична інтерпретація	Аналіз художнього тексту, у якому мовні факти розглядаються як засоби вираження авторського задуму й створення художнього змісту.
Термін	Слово або словосполучення, що має спеціальне значення в певній галузі знань і називає поняття цієї галузі.
Терміносистема	Сукупність термінів, пов'язаних поняттєвими відношеннями.
Термінологічна насиченість	Частка термінів і термінологічних словосполучень у складі тексту; залежить від жанру, адресата й підстилю.

Термін	Дефініція
Принцип термінологічної єдності	Одне поняття – один термін, однаково вжитий в усьому тексті.
Стандартизація (в діловому мовленні)	Уніфікація структури та мовного оформлення документів на композиційному, лексико-фразеологічному й синтаксичному рівнях.
Реквізит	Обов’язковий елемент оформлення документа (назва установи, вид документа, дата, індекс, адресат, текст, підпис тощо).
Мовна формула (кліше)	Усталений зворот, що закріплений за певним жанром і організовує текст (напр., «Прошу надати…», «СЛУХАЛИ… УХВАЛИЛИ…»).

Лекція 6

Тема: Текстоцентричний підхід у шкільній мовній освіті. Теоретичні засади й методичні моделі роботи з текстом на уроках української мови. Текст як дидактична одиниця навчання. Компетентнісний потенціал текстоцентричного навчання.

План лекції

1. Теоретичні засади текстоцентричного підходу в шкільній мовній освіті.
2. Текст як дидактична одиниця навчання.
3. Методичні моделі роботи з текстом на уроках української мови.
4. Компетентнісний потенціал текстоцентричного навчання.

Рекомендована література

Основна

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови. Київ : Генеза, 2005.
2. Джочка І. Ф., Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Формування морфологічної компетентності учнів засобами лінгвістичного аналізу тексту. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 3 (45). С. 2073–2087. DOI: 10.52058/2786-6165-2026-3(45)-2073-2086.
3. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Формування комунікативної компетенції учнів у процесі лінгвостилістичного аналізу тексту. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2026. № 97. Т. 1. С. 333–339. DOI: 10.24919/2308-4863/97-1-48.
4. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 202 с.
5. Кучеренко І. Концептуальні засади текстоцентричного вивчення української мови. *Збірник наукових праць*

Уманського державного педагогічного університету. 2021. № 2. С. 102–109. DOI: 10.31499/2307-4906.2.2021.236653.

6. Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. № 8. С. 5–9.
7. Стефурак Р. І., Іванишин Н. Я. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 3 (45). С. 1369–1380. DOI: 10.52058/2786-6165-2026-3(45)-1369-1380.

Додаткова

1. Голуб Н. М., Петрук В. Р. Шляхи реалізації текстоцентричного підходу до вивчення синтаксису на уроках української мови. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2025. № 1. С. 41–54. DOI: 10.31654/2663-4902-2025-PP-1-41-54.
2. Горда О. М., Трумко О. М. Текстоцентричний підхід до навчання української мови як іноземної: способи реалізації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 66–69. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2022.23.1.12.
3. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 120 с.
4. Кучерук О. А. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проектів. *Українська мова і література в школах України*. № 1. С. 26–31.
5. Національний проєкт: пишемо есе : методичні матеріали для вчителів / Блажко М. та ін. URL: https://essay.nus.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ese.pdf (дата звернення: 18.06.2024).
6. Національний проєкт: пишемо есе : робочі аркуші / Блажко М. та ін. URL: https://essay.nus.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/robochi-arkushi-dlya-uchnivstva-1.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

7. Рускуліс Л. В. Роль текстоцентричного підходу у процесі підготовки учителя української мови. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Херсон : Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 63. С. 317–323.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність текстоцентричного підходу в шкільній мовній освіті? Чим він відрізняється від ізольованого вивчення мовних одиниць?
2. Які лінгвістичні, лінгводидактичні й психолінгвістичні засади лежать в основі підходу?
3. Чим лінгвістичний підхід до тексту відрізняється від літературознавчого? У чому сенс їх синтезу в лінгвостилістичному аналізі?
4. Що означає «текст як дидактична одиниця»? Які функції він виконує в навчанні?
5. Наведіть аргументи на користь художнього тексту як основи навчання лексики й морфології.
6. Що таке текстова ситуація? Яку роль вона відіграє в постановці навчального завдання?
7. Охарактеризуйте етапи моделі формування лексичної компетентності. Які когнітивні операції переважають на кожному?
8. Назвіть чотири аспекти текстоцентричного навчання морфології. Як вони пов’язані між собою?
9. Чим мовна діяльність відрізняється від мовленнєвої? Як їх поєднувати на уроці?
10. Що таке комунікативна рефлексія? Які запитання сприяють її формуванню?
11. Охарактеризуйте чотириетапну модель лінгвостилістичного аналізу. Яку роль у ній відіграє концептосфера тексту?
12. Які категорії тексту є орієнтирами навчальної діяльності й що вони розвивають в учнів?

13. За якими критеріями доцільно оцінювати творчі й інтерпретаційні завдання?

Ключові слова

Термін	Дефініція
Текстоцентричний підхід (у навчанні)	Підхід, за якого мовні явища засвоюються на основі тексту й у процесі комплексної роботи з ним; слово, форма й конструкція розглядаються в їх текстовій функції.
Дидактична одиниця	Мінімальна цілісна частина навчального матеріалу, на якій відбувається засвоєння знань і формування вмінь; у текстоцентричній методиці – текст (мікротекст, уривок, твір).
Текстова ситуація	Комплекс, що визначається комунікативними функціями, комунікативною настановою, формами й способами викладу та мовним матеріалом.
Мовна діяльність	Інтелектуальна робота з системою мови: знати правила, класифікувати слова, визначати форми.
Мовленнєва діяльність	Індивідуальне й реальне користування мовою: говорити, писати, читати, розуміти.
Комунікативна рефлексія	Уміння усвідомлювати власну мовленнєву поведінку: чому я кажу так, а не інакше, і що мій вибір форми говорить про намір.
Лінгвостилістичний аналіз	Аналіз, що поєднує точність лінгвістичного опису з літературознавчою інтерпретацією: мовний факт розглядають як складник художнього цілого.
Методична модель	Послідовність етапів і типів завдань, що забезпечує досягнення визначеного результату (компетентності).

Термін	Дефініція
Лексична компетентність	Інтегрувальна здатність знати й розуміти значення одиниць лексичного фонду мови з метою відтворення й створення різностильової комунікації; має когнітивний, операційно-діяльнісний та аксіологічний компоненти.
Морфологічна компетентність	Здатність аналізувати морфологічні форми в тексті, свідомо використовувати їх відповідно до комунікативного наміру та рефлексувати над власною мовленнєвою поведінкою.
Комунікативна компетенція	Інтегративне утворення, що включає мовний, мовленнєвий і соціокультурний компоненти (та стратегічний рівень).
Концептосфера тексту	Система концептів твору: центральний концепт, мікрообрази, домінантні семи, антиномії.
Антиномія	Протиставлення понять, на якому ґрунтується смислова структура тексту (напр., «душа / тіло», «минуще / вічне»).

Розгорнуті плани практичних занять

Практичне заняття № 1

Текстоцентрична парадигма сучасної лінгвістики. Еволюція наукових поглядів на поняття тексту. Текстоцентричний, антропоцентричний і когнітивний підходи. Місце лінгвістики тексту серед сучасних мовознавчих дисциплін. Основні напрями розвитку української текстології.

Питання для обговорення

1. Яке місце текст посідав у структуралізмі й чому речення вважали найвищою одиницею мовної системи?
2. Які чинники зумовили виокремлення лінгвістики тексту як окремої галузі?
3. У чому суть текстоцентричної парадигми й чому її називають провідною в сучасній україністиці?
4. Як антропоцентричний підхід змінює погляд на текст? Яку роль він відводить мовній особистості?
5. Що нового вносить когнітивний підхід (знання, концепт, картина світу, інтерпретація)?
6. Чи конкурують ці три підходи, чи доповнюють один одного?
7. Як лінгвістика тексту співвідноситься зі стилістикою, прагматикою, дискурсологією, когнітивною лінгвістикою, психолінгвістикою, корпусною лінгвістикою?
8. Які основні напрями української текстології та які наукові школи їх репрезентують?

Завдання для самостійної роботи

1. Знайти не менше двох дефініцій тексту в різних джерелах і виписати їх із бібліографічним описом.
2. Підготувати індивідуальне повідомлення (5–7 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».
3. Оберіть **одну** українську працю з лінгвістики тексту (із джерел основного чи додаткового списку або з наукової

періодики) і підготуйте письмовий **анотований огляд** (1–1,5 стор.): предмет, підхід, ключові поняття, основні висновки, внесок у розвиток української текстології, ваша критична оцінка. Дотримуйтесь вимог академічної доброчесності: коректні посилання, самостійне формулювання, відповідальне використання ШІ згідно з університетським положенням.

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Від речення до тексту: передумови виникнення лінгвістики тексту.
2. Етапи становлення лінгвістики тексту в зарубіжному й вітчизняному мовознавстві.
3. Підходи до визначення поняття «текст»: структурний, комунікативний, когнітивний.
4. Антропоцентризм у мовознавстві: мовна особистість як центр дослідження.
5. Когнітивний підхід до тексту: концепт, фрейм, картина світу.
6. Текстологічні студії в Україні: напрями, школи, представники.
7. Лінгвістика тексту й дискурсологія: спільне та відмінне.
8. Корпусні й цифрові методи в сучасних текстових дослідженнях.

Аудиторні завдання

Завдання 1. Працюючи з виписаними дефініціями (мінімум 4 від групи), визначте, **на яку ознаку тексту** кожна з них робить акцент: структурну (зв’язність, цілісність), комунікативну (мовленнєвий акт, адресат), семіотичну (знак, знакова система),

когнітивну (знання, інтерпретація). З’ясуйте, **до якого підходу** тяжіє автор. Результат оформіть таблицею:

Автор, джерело	**Дефініція (скорочено)**	**Ключові ознаки**	**Підхід**

Завдання 2. Заповніть таблицю, спираючись на лекцію та літературу.

Параметр	**Текстоцентричний**	**Антропоцентричний**	**Когнітивний**
Що є центром дослідження			
Основні одиниці аналізу			
Ключові поняття			
Провідні питання			
Методи й прийоми			
Обмеження підходу			
Приклад дослідницького завдання			

Наприкінці підсумуйте однією фразою: *що кожен підхід «бачить» у тексті, чого не бачать інші?*

Завдання 3. Прочитайте оголошення:

Заняття з української мови перенесено на четвер. Початок о 14:30, аудиторія 215. Старостам груп підтвердити участь до вівторка.

Сформулюйте по два спостереження з кожної позиції:

1. **Текстоцентрична:** як забезпечено зв’язність і цілісність? Які засоби когезії? Як організовано інформацію?
2. **Антропоцентрична:** хто адресант і адресат? Яка комунікативна інтенція? Що в тексті свідчить про соціальні ролі учасників?
3. **Когнітивна:** які знання читач має мати, щоб інтерпретувати текст (розклад, статус старости, очікуваний формат)? Що в тексті пресупонується?

Зробіть висновок: чи достатньо одного підходу для повного опису цього тексту?

Завдання 4. Намалюйте схему, в центрі якої – лінгвістика тексту. Поряд розмістіть стилістику, прагматику, дискурсологію, когнітивну лінгвістику, психолінгвістику, корпусну лінгвістику, граматику (синтаксис). Для кожної стрілкою позначте зв’язок і підпишіть його (наприклад: «передає поняття…», «використовує методи…», «досліджує спільний об’єкт під іншим кутом»).

5. Завдання Визначте, чи правильне твердження. Виправте хибні:

1. Структуралізм вважав текст основною одиницею мови.
2. Антропоцентризм виводить на перший план людину як творця й користувача мови.
3. Когнітивний підхід аналізує лише формальні засоби зв’язку в тексті.
4. Лінгвістика тексту ігнорує комунікативну ситуацію.
5. Текстоцентричний, антропоцентричний і когнітивний підходи можна поєднувати в одному дослідженні.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте суть текстоцентричної парадигми. Чим вона відрізняється від попередніх?
2. Назвіть етапи розвитку поглядів на текст від структуралізму до лінгвістики тексту й дискурсології.
3. Чому в структуралізмі текст не був центральним об’єктом?
4. Які основні ознаки тексту виділяють різні дослідники?
5. У чому полягає антропоцентричний підхід? Що таке мовна особистість?
6. Які ключові поняття когнітивного підходу? Як вони співвідносяться з текстом?
7. Порівняйте три підходи за об’єктом, одиницями аналізу та методами.
8. Чи можна розглядати ці підходи як взаємодоповнювальні? Аргументуйте.
9. Яке місце посідає лінгвістика тексту серед сучасних мовознавчих дисциплін?
10. Які основні напрями розвитку української текстології? Назвіть імена й праці.
11. Чим «текст» відрізняється від «дискурсу» (попередньо, до наступної теми)?
12. Чому текстоцентричний підхід важливий для вчителя української мови?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Кучеренко І. Концептуальні засади текстоцентричного вивчення української мови. *Збірник наукових праць*

Уманського державного педагогічного університету. 2021. № 2. С. 102–109.

4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
6. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2007.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 2

Категорії цілісності й зв'язності тексту: практичний аналіз зразків. Інформативність. Інтертекстуальність. Засоби когезії в тексті (повтор, займенникова заміна, синонімія, сполучники).

Питання для обговорення

1. Як співвідносяться цілісність (когерентність) і зв'язність (когезія)? Чи завжди формальний зв'язок гарантує цілісність?
2. Які типи зв'язку між реченнями виділяють у лінгвістиці тексту (ланцюговий, паралельний, приєднувальний)? Чим вони відрізняються?
3. Яку роль у зв'язності відіграють лексичний повтор, займенникова заміна, синонімія, сполучники?
4. Що таке тема й рема в реченні та як їхній розподіл забезпечує поступальний розвиток тексту?
5. Що таке інформативність тексту? Які види інформації виділяють (фактуальна, концептуальна, підтекстова)?
6. Що таке інтертекстуальність і які її форми (цитата, алюзія, ремінісценція, трансформована паремія)?
7. Які функції виконує інтертекстуальність у художньому, публіцистичному й медійному текстах?
8. Які типові помилки у зв'язності та цілісності трапляються в учнівських текстах і як їх виправляти?

Завдання для самостійної роботи

1. Оберіть автентичний публіцистичний або науково-популярний текст (10–12 речень) із відкритого джерела. Письмово (1–1,5 стор.): 1) охарактеризуйте засоби когезії та тип міжфразового зв'язку; 2) визначте домінантну тему та рематичне просування; 3) виділіть види інформації; 4) знайдіть інтертекстуальні елементи; 5) сформулюйте висновок про цілісність і зв'язність. Додайте повний текст і

посилання на джерело. Дотримуйтесь вимог академічної доброчесності, зокрема щодо використання ШІ.

2. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу « Індивідуальні повідомлення».

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Когерентність і когезія: різні підходи до розмежування категорій.
2. Типи міжфразового зв’язку: ланцюговий, паралельний, приєднувальний.
3. Актуальне членування речення (тема – рема) як чинник зв’язності.
4. Види інформації в тексті та засоби вираження підтексту.
5. Інтертекстуальність: основні форми та функції.
6. Засоби когезії в науковому й публіцистичному текстах: порівняльна характеристика.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, наявність власного прикладу, чітке визначення термінів, коректне посилання на джерела

Аудиторні завдання

Завдання 1. Прочитайте текст:

(1) Бібліотека на розі вулиці працює з восьмої ранку. (2) Вона невелика, але затишна. (3) Саме сюди щодня приходять студенти з сусіднього корпусу. (4) Вони шукають підручники, а інколи – просто тишу. (5) Заклад не ділить відвідувачів на гостей і постійних читачів. (6) Тому тут так легко знайти спільну мову з бібліотекаркою. (7) Ця жінка пам’ятає не лише прізвища, а й улюблені теми кожного.

1) Підкресліть різними кольорами лексичний повтор, займенникову заміну, синонімічні/родові найменування, сполучники та прислівники зв’язку. 2) Заповніть таблицю. 3) Визначте тип міжфразового зв’язку (ланцюговий чи паралельний)

між реченнями 1–2, 3–4, 5–7. 4) Сформулюйте висновок про домінантні засоби зв’язку.

Речення	Засіб когезії	Конкретний вираз	Що з чим пов’язує
1–2			
3–4			
5			
6			
7			

Завдання 2. Відредагуйте фрагменти текстів.

2.1. Усуньте надмірний повтор. Перепишіть фрагмент, використавши займенники, синоніми, пропуск підмета або сполучники, не втративши зв’язності:

Ректор відкрив конференцію. Ректор подякував учасникам. Ректор нагадав про регламент. Ректор побажав учасникам успіху.

2.2. Усуньте неоднозначність займенників. Поясніть, чому речення двозначні, і запропонуйте варіанти редагування:

Викладачка розмовляла зі студенткою. Вона була схвильована.

Директор попросив завуча підготувати наказ, бо він має його підписати.

2.3. Відновіть зв’язок. Підберіть доречні сполучники та сполучні слова (отже, проте, адже, тому, натомість, крім того, водночас) і поясніть їхню смислову роль:

Дослідження проводили в трьох групах. Результати виявилися неоднаковими. У першій групі показники зросли. У другій – залишилися без змін. Методику слід уточнити.

2.4. Стилістичний експеримент. Замініть у тексті завдання 1 усі займенники повторами, а потім – усі повтори займенниками. Як змінилася якість тексту?

Завдання 3. Обґрунтуйте цілісність (когерентність) тексту.

3.1. Відновіть порядок. Розташуйте речення так, щоб утворився цілісний текст, і обґрунтуйте вибір за мовними сигналами (порядкові слова, займенники, тема-рема):

1. Після цього добирають джерела й складають бібліографію.
2. Роботу над дослідженням починають із вибору теми.
3. Наприкінці оформлюють висновки та перевіряють цитування.
4. Тему варто формулювати вузько й конкретно.
5. Потім читають джерела й роблять виписки.

3.2. Знайдіть зайве речення. До цього тексту додано речення: *«Погода в Карпатах цієї осені тепла.»* Доведіть, чому воно порушує цілісність, хоч і граматично пов’язується з сусідніми.

Завдання 4. Прочитайте речення: *«Він знову поклав на стіл порожній конверт і мовчки вийшов.»* Виділіть: **фактуальну** інформацію (що відбулося); **концептуальну** (яку ідею чи оцінку вона може передавати); **підтекстову** (що залишається невисловленим). За допомогою яких слів і деталей підтекст вербалізовано? Складіть два речення на ту саму ситуацію: з мінімумом інформації (протокол) і з максимумом підтексту.

Завдання 5. Для кожного прикладу визначте: **претекст** (першоджерело), **форму** (цитата, алюзія, трансформована паремія, ремінісценція), **функцію** (іронія, оцінка, привернення уваги, створення образу). Складіть таблицю.

1. *Не все те золото, що блищить, – особливо в цінниках на пальне.*
2. *Бути чи не бути – питання про дедлайн.*
3. Доберіть 2 власні приклади (заголовки, дописи, рекламні гасла) і проаналізуйте їх так само.

Приклад	Претекст	Форма	Функція
1			

Приклад	Претекст	Форма	Функція
2			
3			
4			

Завдання 6. Обміняйтеся дібраними текстами (5–7 речень). Партнер: 1) позначає засоби когезії; 2) оцінює цілісність і виділяє підтекстову інформацію; 3) знаходить інтертекстуальні елементи (якщо є); 4) формулює 3–4 речення висновку й пропонує один варіант удосконалення. Автор тексту коментує, чи погоджується з оцінкою (peer review).

Завдання 7. «Істинне чи хибне?». Поясніть вибір.

1. Когезія – це смислова єдність тексту, а когерентність – формальні засоби зв’язку.
2. Займенник може бути засобом зв’язку, але його надмірне вживання здатне порушувати ясність тексту.
3. Лексичний повтор завжди є стилістичною помилкою.
4. Текст може бути формально зв’язним, але не цілісним.
5. Інтертекстуальність властива лише художньому стилю.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення цілісності (когерентності) та зв’язності (когезії). Як вони співвідносяться?
2. Чим ланцюговий зв’язок відрізняється від паралельного? Наведіть власні приклади.
3. Які мовні засоби міжфразового зв’язку ви знаєте?
4. У яких випадках лексичний повтор виправданий, а в яких – ні?
5. Які умови потрібні для того, щоб займенникова заміна не порушувала зрозумілості?
6. Яку роль у зв’язності відіграють сполучники та вставні слова? Наведіть приклади різних смислових відношень.

7. Що таке тема і рема? Як їхнє розташування впливає на поступальний рух тексту?
8. Які види інформації виділяють у тексті? Яка з них найважча для вербалізації й інтерпретації?
9. Що таке інтертекстуальність? Назвіть її основні форми.
10. Чим цитата відрізняється від алюзії?
11. Які функції виконує інтертекстуальність у публіцистичному й медійному тексті?
12. Які типові порушення зв'язності й цілісності ви спостерігаєте в учнівських роботах і як їх коригувати?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
4. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
5. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2007.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 3

Комплексний лінгвістичний аналіз тексту. Алгоритм комплексного аналізу. Аналіз мовних рівнів. Визначення текстотворчих засобів. Формулювання висновків

Питання для обговорення

1. Які принципи лежать в основі комплексного лінгвістичного аналізу тексту (системність, послідовність, функційність)?
2. Чому аналіз мовних засобів без з’ясування їхньої функції в тексті є неповним?
3. Як мовні рівні взаємодіють у створенні художнього образу й настрою?
4. Що таке текстотворчі засоби і які з них належать до фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного рівнів?
5. Як відрізнити звукопис (алітерацію, асонанс) від випадкового збігу звуків?
6. Як за допомогою морфологічних і синтаксичних особливостей створюється динаміка або статика тексту?
7. Як сформулювати висновок так, щоб він ґрунтувався на мовних фактах і не був загальним «враженням»?
8. Як використати алгоритм комплексного аналізу на уроці української мови в закладі середньої освіти?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити матеріал занять № 1–2 (текстові категорії, засоби когезії).
2. Опрацювати за літературою схеми й алгоритми лінгвістичного аналізу тексту, виписати структуру алгоритму та терміни.
3. Повторити засоби кожного мовного рівня: звукові (алітерація, асонанс, ономатопея), лексичні (тропи,

стилістично маркована лексика), морфологічні та синтаксичні (фігури, типи речень).

4. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».
5. Здійсніть комплексний лінгвістичний аналіз тексту (художній або публіцистичний уривок) за алгоритмом із 10 кроків. Обсяг – 2–3 сторінки: текст, таблиця засобів із функціями (за кожним рівнем), висновок. Дотримуйтесь академічної доброчесності: вказуйте джерело тексту, не копіюйте чужі роботи, а використання ШІ відображайте відповідно до університетського положення.

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Історія й сучасні моделі комплексного лінгвістичного аналізу тексту: основні підходи.
2. Текстотворчі функції звукових засобів у художньому тексті.
3. Лексико-семантичне поле та ключові слова як чинники цілісності тексту.
4. Морфологічні та синтаксичні засоби текстотворення: динаміка, статика, ритм.
5. Комплексний аналіз тексту як засіб формування мовленнєвої та комунікативної компетентності учнів.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання.

Алгоритм комплексного лінгвістичного аналізу тексту

№	Крок аналізу	Що визначити
1	Загальна характеристика	Автор, джерело, тема, ідея, стиль, тип мовлення (опис, розповідь, роздум), жанр
2	Композиційно-структурний аспект	Зачин, основна частина, кінцівка; абзаци, надфразні єдності; зв’язок частин

№	Крок аналізу	Що визначити
3	Фонетичний рівень	Алітерація, асонанс, звуконаслідування; ритм, інтонація, паузи; звукова організація як засіб образності
4	Лексико-семантичний рівень	Ключові слова, лексичні поля, стилістично марковані шари, фразеологія, тропи (на лексико-семантичній основі)
5	Морфологічний рівень (словотвір і граматика слова)	Домінантні частини мови, часові й видові форми, словотвірні особливості, емоційно-оцінні форми
6	Синтаксичний рівень	Типи й будова речень, порядок слів, інверсія, однорідність, відокремлення, парцеляція, період; розділові знаки як засіб смислу
7	Стилістичні фігури й тропи	Порівняння, метафора, уособлення, епітет, повтор, градація, антитеза тощо – їхня функція
8	Текстові категорії	Цілісність, зв’язність (засоби когезії), інформативність, модальність, підтекст
9	Комунікативно-прагматичний аспект	Адресант, адресат, інтенція, прагматичний ефект
10	Висновки	Домінантні текстотворчі засоби, їхня взаємодія, відповідність стилю й авторському задуму

Аудиторні завдання

Завдання 1. Прочитайте текст двічі (вдруге – з олівцем):

(1) Ранній туман тихо сповз із полонини й розлігся над селом, мов біла хустина. (2) Дзвони не дзвонили – дзвони дихали. (3) У кожному дворі пахло димом, яблуками й дощем, що вже довго збирався, але ніяк не наважувався. (4) Стара Марія стояла на порозі й дивилась на дорогу. (5) Дорога мовчала. (6) Мовчали й тополі, і пес, і сама осінь, втомлена від чужих очікувань. (7) Лише вітер,

неспокійний і запопадливий, носив від хати до хати одну-єдину новину: сьогодні ніхто не прийде.

Заповніть «паспорт» тексту та визначте композиційні частини:

Параметри	Характеристика
Тема	
Ідея	
Стиль, тип мовлення, жанр	
Зачин (речення …)	
Основна частина (речення …)	
Кінцівка (речення …)	

Завдання 2. Аналіз мовних рівнів. Кожна група працює з карткою свого рівня. Для кожного знайденого засобу заповніть три колонки: засіб – приклад – текстотвірна функція (що саме він дає тексту: образ, настрій, ритм, зв’язність, підтекст). Не обмежуйтеся переліком: для кожного засобу сформулюйте функцію одним реченням.

Група / рівень	Орієнтовні питання	Результат
Група 1. Фонетика	Які звуки повторюються? Чи є алітерація, асонанс, звуконаслідування? Який ритм створюють короткі й довгі речення? Де паузи?	Таблиця: засіб – приклад – функція
Група 2. Лексика й словотвір	Які ключові слова? Які лексичні поля? Чи є регіоналізми, емоційно-оцінна лексика, образні слова? Яку роль відіграє повтор?	Таблиця + схема лексичних полів
Група 3. Морфологія	Які частини мови домінують? Які часові й видові форми дієслів? Яку роль відіграють прикметники й присвійні/вказівні форми? Чи є порушення «звичної» форми?	Таблиця: форма – приклад – функція

Група / рівень	Орієнтовні питання	Результат
Група 4. Синтаксис	Які типи речень (прості/складні, короткі/розгорнуті)? Чи є однорідність, відокремлення, інверсія, парцеляція? Яку роль відіграють тире та двокрапка?	Таблиця + схема 2–3 речень
Група 5. Стилістичні фігури й тропи	Які порівняння, метафори, уособлення, епітети, повтори? Чи є градація, антитеза? Як вони створюють образ осені й очікування?	Таблиця: троп/фігура – приклад – функція

Завдання 3. Спираючись на висновки груп і матеріал заняття № 2, відповідайте письмово (по 1–2 речення): 1) які засоби забезпечують зв’язність тексту (повтор, займенникова заміна, синонімія, сполучники)? 2) що створює цілісність (єдиний мотив, образ, настрій)? 3) яка підтекстова інформація закладена в останньому реченні? 4) хто адресант та адресат, яка комунікативна інтенція автора?

Завдання 4. Складіть висновок (5–6 речень), який відповідає на запитання: які мовні засоби є домінантними, як вони взаємодіють і яку роль відіграють у створенні задуму тексту? Використайте каркас:

1. Проаналізований текст належить до … стилю, його тема … , ідея ….
2. Звукова організація … (приклад) створює ….
3. Лексика … (приклад) формує …; ключовими є ….
4. Морфологічні та синтаксичні засоби … забезпечують ….
5. Стилістичні фігури й тропи … виконують функцію ….
6. Усі рівні взаємодіють так: …, що дає змогу автору … (комунікативна інтенція).

Висновок має спиратися на факти тексту. Уникайте загальних оцінок типу «текст гарний і виразний» без пояснення.

Завдання 5. Обміняйтеся висновками (завдання 4) і оцініть їх за чек-листом (по 0–2 бали за пункт, максимум 10):

Критерій	Бали	Коментар
Виявлено засоби щонайменше трьох мовних рівнів		
Кожен засіб підкріплено прикладом із тексту		
Визначено текстотворчу функцію засобів, а не лише названо їх		
Показано взаємодію рівнів у створенні цілого		
Висновок логічний, аргументований, без загальників		

Автор коротко коментує, чи погоджується з оцінкою, і вносить одне уточнення у свій висновок.

Питання для самоконтролю

1. Що таке комплексний лінгвістичний аналіз тексту? Чим він відрізняється від рівневого або стилістичного аналізу?
2. Назвіть послідовність кроків алгоритму й поясніть логіку цього порядку.
3. Що таке текстотворчі засоби? Наведіть приклади для кожного рівня.
4. Які звукові засоби використовують для створення образу й настрою?
5. Як ключові слова й лексичні поля формують тему та ідею тексту?
6. Яку роль у тексті відіграють часові й видові форми дієслова?
7. Як будова речень (довжина, інверсія, парцеляція) впливає на ритм та інтерпретацію?
8. У чому різниця між тропом і стилістичною фігурою? Наведіть по два приклади.
9. Як співвідносяться цілісність і зв’язність в аналізованому тексті?

10. Як сформулювати висновок за результатами комплексного аналізу?
11. Які типові помилки трапляються під час комплексного аналізу (перелік без функцій, змішування рівнів, суб'єктивні оцінки)?
12. Як адаптувати комплексний аналіз для уроку української мови в закладі середньої освіти?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Формування комунікативної компетенції учнів засобами лінгвістичного аналізу тексту. Актуальні питання гуманітарних наук. 2026. № 97. Т. 1. С. 333–339.
4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
6. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2007.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 4

Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Стильові домінанти. Мовні засоби експресії. Художній образ і мовні засоби його створення. Аналіз публіцистичного тексту: мовні засоби впливу та маніпулювання

Питання для обговорення

1. Які стильові домінанти характерні для художнього стилю (образність, емоційність, індивідуалізація, естетична функція)?
2. Що таке художній образ? Які мовні засоби беруть участь у його створенні (на рівні слова, речення, тексту)?
3. Чим відрізняються експресивність, емотивність і образність? Як вони співвідносяться?
4. Яку роль відіграє стилістичний експеримент у тлумаченні художнього тексту?
5. Які особливості публіцистичного стилю (інформативність і впливовість, оцінність, поєднання стандарту й експресії)?
6. Які мовні засоби вживають для впливу на читача? Де межа між переконанням і маніпуляцією?
7. Як розпізнати найпоширеніші маніпулятивні прийоми в медіа (ярлики, хибна дилема, апеляція до страху, анонімні джерела)?
8. Як ці знання використати в роботі вчителя (медіаграмотність, критичне читання, мовна гігієна)?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити матеріал занять № 1–3 (алгоритм комплексного аналізу, текстові категорії, тропи й фігури).
2. Опрацювати за літературою стильові домінанти художнього стилю, поняття художнього образу, експресивності, мови публіцистики.

3. Здійсніть зіставний аналіз двох власних текстів – короткого художнього (6–8 речень) і публіцистичного (6–8 речень) – за мовними параметрами завдання 5 і за алгоритмом із заняття № 3. Оформіть у вигляді таблиці та висновку (2 сторінки). Додайте повні тексти й посилання на джерела. Дотримуйтесь академічної доброчесності, зокрема щодо використання ШІ.
4. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Стильові домінанти художнього тексту й засоби їх вираження.
2. Художній образ: структура й мовні засоби його творення.
3. Експресивність у тексті: мовні засоби та їхня класифікація.
4. Мова публіцистики: функції та особливості.
5. Мовні засоби впливу й маніпулятивні прийоми в сучасних медіа.
6. Медіаграмотність і мовна гігієна: критичне читання публіцистики.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання.

Аудиторні завдання

Завдання 1. Образ і засоби експресії в художньому тексті.

Текст А:

(1) Річка вночі була не водою – вона була довгою думкою, яку ніхто не наважувався додумати до кінця. (2) Місяць, наче забута монета, лежав на дні й не давав спокою. (3) Гнулися верби, схиляючись над власними відображеннями, і шепотіли щось давнє, зрозуміле тільки воді. (4) А ранок прийшов босий, обережний, зі сміхом першої пташки. (5) Річка прокинулась – і знову стала просто річкою.

1) Визначте тему, образ-центр і стильові домінанти тексту. 2) Заповніть таблицю: який засіб, у якому реченні, яку роль відіграє у створенні образу. 3) Поясніть, як змінюється образ річки від першого до останнього речення (антитеза, рамкова композиція). 4) Сформулюйте висновок (2–3 речення).

Засіб	**Приклад (№ речення)**	**Роль у створенні образу**
Метафора		
Порівняння		
Уособлення		
Епітет		
Синтаксичні засоби (будова, порядок слів, тире)		
Композиційний прийом (зачин – кінцівка)		

Завдання 2. Перепишіть речення тексту А, замінивши образні засоби нейтральними, і порівняйте:

Речення 1: «Річка вночі була не водою – вона була довгою думкою…» → нейтральний варіант: ….

Речення 2: «Місяць, наче забута монета, лежав на дні…» → ….

Речення 4: «А ранок прийшов босий, обережний, зі сміхом першої пташки.» → ….

Письмово дайте відповідь: що саме втрачено (образ, настрій, ритм, підтекст)? Які засоби виявилися найважливішими й чому?

Завдання 3. Засоби впливу й маніпулювання в публіцистичному тексті.

Текст Б (вигаданий фрагмент для навчального аналізу):

(1) Усі давно знають: нову систему паркування придумали не для містян. (2) Вона потрібна лише тим, хто звик наживатися на чужій біді. (3) «Експерти» (які саме – не уточнюють) запевняють, що тарифи зростуть «незначно». (4) Але хіба можна вірити тим, хто вже вкотре обіцяє «покращення»? (5) Або ми мовчимо й

платимо, або піднімаємося разом – третього не дано. (6) Пам'ятаймо: сьогодні вони відбирають місце біля під'їзду, завтра заберуть і сам під'їзд. (7) Не дозвольмо себе обікрасти!

Користуючись довідковою карткою, визначте прийоми впливу, поясніть механізм і запропонуйте спосіб перевірки:

Прийом	**Приклад (№ речення)**	**Механізм впливу**	**Як перевірити / нейтралізувати**

Довідкова картка (орієнтовний перелік; групи можуть знайти й інші прийоми):

- Апеляція до «загальновідомого» («усі знають», «ні для кого не секрет») – підміна доказів авторитетом більшості.
- Ярлики й оцінна лексика – навішування негативної оцінки без аргументів.
- Анонімні авторитети («експерти кажуть») – посилання, яке неможливо перевірити.
- Риторичне запитання – підштовхує до «очевидної» відповіді.
- Хибна дилема – штучне зведення вибору до двох варіантів.
- Протиставлення «ми – вони» – об'єднання проти спільного «ворога».
- Гіперболізація й «слизький схил» – залякування наслідками, що не випливають із фактів.
- Імператив і заклик до негайної дії – тиск на емоції, що витісняє роздум.

Завдання 4. Перепишіть речення 1–4 тексту Б так, щоб зберегти критичну позицію автора, але замінити маніпулятивні прийоми на перевірювані аргументи (джерело інформації, конкретні

цифри – умовні, прямі запитання до органів влади). Поясніть, у чому різниця між переконанням, що спирається на аргументи, та маніпуляцією.

Завдання 5. Зіставлення художнього й публіцистичного текстів.

Параметр	Текст А (художній)	Текст Б (публіцистичний)
Основна мета і функція мови		
Адресат		
Образність і експресивність		
Оцінність		
Лексика й тропи		
Синтаксис		
Позиція автора		
Верифікованість (можливість перевірки)		

Висновок (3–4 речення): чим принципово відрізняються естетична функція та функція впливу в цих текстах?

Завдання 6. Мінідебати.

Теза: «Емоційна публіцистика неминуче маніпулятивна». Група ділиться на дві команди («Так» / «Ні»); 3 хв – підготовка аргументів із прикладами з текстів А та Б; по 2 аргументи від команди, по 1 хв на виступ; репліки без образ. Критерії: аргументованість, використання мовних фактів, коректність. Підсумок – викладач і учасники формулюють спільний висновок про межу між експресією та маніпулюванням.

Питання для самоконтролю

1. Що таке стильова домінанта? Назвіть домінанти художнього й публіцистичного стилів.

2. Дайте визначення художнього образу. Які мовні засоби беруть участь у його творенні?
3. Чим експресивність відрізняється від образності та емотивності?
4. У чому суть стилістичного експерименту? Яку інформацію він дає дослідникові?
5. Як взаємодіють засоби різних мовних рівнів у створенні образу?
6. Назвіть основні мовні засоби впливу в публіцистиці.
7. Які критерії відрізняють переконання від маніпуляції?
8. Наведіть 5 маніпулятивних прийомів і приклади їх мовного вираження.
9. Як відредагувати маніпулятивний фрагмент, щоб він став аргументованим?
10. Чим відрізняються функції мови в художньому й публіцистичному текстах?
11. Які запитання варто ставити собі під час критичного читання медіатексту?
12. Як використати зіставний аналіз художнього й публіцистичного текстів на уроці української мови?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Іванишин Н. Стійкі сполучення слів як засоби вираження контрасту в сучасному прозовому тексті (на матеріалі роману Дари Корній «Троян-зілля»). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки.* 2025. № 23. С. 80–87.

4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
6. Стефурак Р. І., Іванишин Н. Я. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту. *Вісник науки та освіти.* 2026. № 3 (45). С. 1369–1380.

Додаткова

1. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». Причорноморські філологічні студії. 2024. № 5. С. 38–44.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 5

Аналіз наукового тексту: термінологічна специфіка. Аналіз офіційно-ділового тексту: стандартизовані мовні формули

Питання для обговорення

1. Які ознаки наукового стилю (логічність, точність, об’єктивність, абстрактність, узагальненість) виявляються в мовних засобах?
2. Що таке термін і терміносистема? Які вимоги до терміна?
3. Які типи термінів існують (однослівні, багатослівні, запозичені, питомі, терміни-синоніми)? Які проблеми виникають із терміносинонімією?
4. Як будується дефініція в науковому тексті? Які синтаксичні конструкції й засоби логічного зв’язку властиві науковому мовленню?
5. Які особливості офіційно-ділового стилю (стандартизація, нейтральність, точність, безособовість)?
6. Що таке реквізити документа і яку роль вони відіграють? Які стандартизовані мовні формули найпоширеніші?
7. Що таке канцеляризми та кальки? Які типові помилки трапляються у вживанні прийменників, дієслів та сполучників у діловому мовленні?
8. Як використовувати цей матеріал для формування комунікативної компетентності учнів і студентів (академічне письмо, ділове листування)?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити характеристики наукового й офіційно-ділового стилів, вимоги до терміна (однозначність, системність, точність, стилістична нейтральність).
2. Опрацювати за літературою особливості наукового тексту й академічного письма.

3. Дібрати фрагмент наукової статті (5–7 речень) із відкритого джерела та один зразок офіційно-ділового документа (заява, наказ, лист, службова записка) без персональних даних; вказати джерело. 1) Здійсніть термінологічний аналіз дібраного фрагмента наукової статті (таблиця: термін – тип – дефініція – особливості вживання; висновок про дотримання вимог до терміна). 2) Складіть службовий лист або заяву за обраною ситуацією за моделлю, відредагуйте його й додайте перелік типових помилок, яких вдалося уникнути. Обсяг – 2 сторінки. Дотримуйтесь академічної доброчесності, зокрема щодо цитування й використання ШІ.
4. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальне повідомлення».

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Термін і терміносистема: вимоги до терміна та проблеми української термінології.
2. Мовні кліше та засоби логічного зв’язку в науковому тексті.
3. Академічне письмо: структура наукового тексту й коректне цитування.
4. Офіційно-діловий стиль: мовні формули, реквізити, стандартизація.
5. Канцеляризми та кальки в діловому мовленні: причини та шляхи подолання.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання (ПРН 14).

Аудиторні завдання

Завдання 1. Термінологічний аналіз наукового тексту.

Текст А (навчальний фрагмент):

(1) Термін – це слово або словосполучення, що називає поняття певної галузі знань і має чітко окреслене дефініційне значення. (2) На відміну від загальновживаних слів, термін прагне до однозначності, системності та стилістичної нейтральності. (3) Проте в

науковому мовленні трапляються терміни-синоніми (наприклад, «когезія» і «зв'язність» у різних працях), що ускладнює міждисциплінарну комунікацію. (4) Тому автор наукової праці має на початку тексту визначити свою термінологічну позицію. (5) Лише за цієї умови читач може однозначно інтерпретувати аргументацію. (6) Отже, послідовне вживання термінів є показником наукової культури дослідника.

1) Випишіть терміни й поясніть їх тип (одно-/багатослівний, запозичений/питомий). 2) Проаналізуйте структуру дефініції в реченні 1 (родове поняття + видові ознаки). 3) Визначте засоби логічного зв'язку й вставні слова. 4) Перевірте, чи дотримано в тексті вимог до терміна. 5) Заповніть таблицю.

Параметр	**Приклад із тексту**	**Коментар**
Терміни та їх тип		
Структура дефініції		
Логічні сполучники / вставні слова		
Узагальнені, безособові конструкції		
Модальність (категоричність / обережність)		
Відповідність вимогам до терміна		

Завдання 2. Редагування: канцеляризми та помилки.

Текст Б *(навчальний фрагмент з помилками)*:

(1) Нами було проведено дослідження, шляхом анкетування студентів. (2) Анкетування мало місце в трьох групах. (3) Згідно результатів опитування, більшість студентів являються задоволеними навчанням. (4) В цілому, можна сказати, що результат є позитивним. (5) Так званий метод опитування допоміг нам зрозуміти, що студентам подобається вчитися.

1) Знайдіть помилки та позначте їх тип (калька, канцеляризм, порушення керування, розмовність, нечіткість). 2) Відредагуйте текст. 3) Складіть таблицю «помилка → норма → пояснення».

Помилка	Норма	Пояснення / тип помилки

Виправте словосполучення: *приймати участь, на протязі року, в залежності від, згідно наказу, відноситься до, так як, вирішувати питання*. Поясніть, чому варіант хибний.

Завдання 3. Офіційно-діловий документ: реквізити й мовні формули.

Документ (навчальний зразок із помилками):

Декану факультету філології. Іваненко Марії, студентки 1 курсу магістратури. Прошу Вас дозволити мені перенести здачу заліку з дисципліни «Актуальні проблеми сучасної української мови», так як я знаходжусь на лікарняному. Додаю довідку. 01.10.2026. Підпис.

1) Визначте реквізити, яких бракує або які оформлені неправильно. 2) Знайдіть мовні помилки й замініть їх нормативними формулами. 3) Складіть таблицю стандартизованих формул для різних частин документа (початок, виклад підстав, прохання, завершення). 4) Порівняйте ці формули із формулами наукового тексту (*Отже… Таким чином… Наведені дані свідчать…*): у чому відмінність мети й адресата?

Частина документа	Стандартизована формула (приклад)	Функція
Прохання	Прошу…; Звертаюся з проханням…	

Частина документа	Стандартизована формула (приклад)	Функція
Підстава	У зв’язку з…; На підставі…; Відповідно до…	
Мета	З метою…; Для…	
Інформування	Повідомляю, що…; Доводжу до відома…	
Додаток і завершення	Додаток: …; Дата, підпис	

Завдання 4. Складіть власний документ за моделлю з обраної ситуації (на вибір пари): службова записка завідувачу кафедри про потребу в мультимедійному обладнанні для відкритого заняття; заява про дозвіл відвідати науково-практичну конференцію; лист-запрошення до участі в студентському семінарі. Дотримуйтеся реквізитів (адресат, автор, назва документа, текст, додаток, дата, підпис), нейтральності та стислості; уникайте канцеляризмів і калькування. Обсяг – 6–8 речень.

Завдання 5. Оцініть документ колеги за чек-листом (0–2 бали за пункт, максимум 10):

Критерій	Бали	Коментар
Наявні та правильно розташовані реквізити		
Використано доречні стандартизовані формули		
Дотримано нейтральності й безособовості, немає розмовності		
Відсутні канцеляризми, кальки, порушення норм		
Текст стислий, чіткий, логічний		

Автор коментує оцінку й вносить одне виправлення.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки наукового стилю та мовні засоби їх вираження.
2. Що таке термін? Які вимоги висувають до термінів?
3. Яку структуру має наукова дефініція? Наведіть власний приклад.
4. Які засоби логічного зв’язку характерні для наукового тексту?
5. Що таке терміносинонімія і як її долати в науковому тексті?
6. Які ознаки офіційно-ділового стилю? Як вони виявляються на рівні лексики й синтаксису?
7. Назвіть основні реквізити документа та їхнє призначення.
8. Які стандартизовані формули використовують для прохання, повідомлення, підстави, мети?
9. Що таке канцеляризм і калька? Наведіть по три приклади та нормативні відповідники.
10. Як відрізнити стандартизовану формулу від мовного штампа?
11. Чим відрізняється мета й адресат наукового тексту та ділового документа?
12. Як організувати на уроці або в студентській групі роботу з науковим і діловим текстом (метод зразка, редагування, peer review)?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Іванишин Н. Я. Опрацювання наукового тексту як засіб формування фахової комунікативної компетентності

студентів (у контексті навчання академічного письма). *Закарпатські філологічні студії.* 2026. № 45. С. 73–76.

4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.
6. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2007.
2. Іванишин Н. Я. Робота з науковим текстом як чинник формування професійної комунікативної компетенції студентів-філологів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство».* 2020. № 3 (407). С. 29–33.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.

Електронні ресурси

1. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua
2. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua

Практичне заняття № 6

Текст у соціальних мережах і месенджерах: нові форми писемної комунікації. Меми. Блогосфера

Питання для обговорення

1. Чим текст у соціальних мережах і месенджерах відрізняється від традиційного писемного тексту?
2. Що таке «писемна усність» і як вона виявляється на графічному, лексичному та синтаксичному рівнях?
3. Яку функцію виконують емодзі, хештеги, стікери, скорочення, особливості розкладки?
4. Які жанри цифрової комунікації виникли або трансформувалися (допис, коментар, чат, сторіс, мем, блог)?
5. Що таке мем з погляду лінгвістики тексту? Чому його вважають мультимодальним і прецедентним текстом?
6. Які комунікативно-прагматичні параметри характерні для блогу (адресант, адресат, інтенція, діалогічність, інтерактивність)?
7. Які неологізми, запозичення та кальки поширені в інтернет-комунікації? Як оцінювати їх із позиції норми?
8. Як учителеві української мови працювати з цифровою мовою учнів?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити матеріал заняття № 4 про експресивність і засоби впливу та лекційний матеріал про текст у медіа.
2. Опрацювати за літературою особливості інтернет-комунікації, жанр блогу, мемів, мовні інновації.
3. Дібрати 3–4 публічні зразки цифрового тексту (допис, коментар, фрагмент блогу, мем-підпис) із вказанням платформи та дати. Не використовувати приватні листування та персональні дані третіх осіб; імена й нікнейми анонімізувати. Завершіть мовний моніторинг за обраним

напрямом: опрацюйте корпус (15–20 одиниць), складіть таблицю (одиниця – тип – функція – оцінка), опишіть 3–4 тенденції й сформулюйте висновок про мовну інноваційність та межі норми. Обсяг – 2–3 сторінки. Додайте перелік джерел та підтвердження анонімізації даних. Дотримуйтесь академічної доброчесності, зокрема щодо використання ШІ.

4. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Інтернет-комунікація як об’єкт лінгвістичного дослідження.
2. Писемна усність і графічні засоби цифрового тексту (емодзі, хештеги, скорочення).
3. Мем як жанр і мультимодальний текст.
4. Блог як жанр персональної інтернет-комунікації: комунікативно-прагматичні параметри.
5. Неологізми й оказіоналізми в цифровому дискурсі.
6. Мовна норма у медійному просторі: прескриптивний і дескриптивний підходи.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання (ПРН 14).

Аудиторні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте за таблицею та зробіть висновок: які особливості цього тексту були б недоречні в науковій статті, а які – природні для жанру?

Навчальний діалог *(вигаданий)*:

– Привіт) ти вже глянув дз з текстології?? □

– ща гляну, там багато

– Скинь, будь ласка, скрін, бо в мене інтернет лагає

– ок) кинув у чат, дивись)

– дякую!!! ти мене врятував □

– та нема за що)) до завтра

Параметр	Приклад із діалогу	Коментар (функція, оцінка)
Графічні засоби (дужки, емодзі, знаки оклику)		
Скорочення, усічення, жаргон		
Запозичення й нові слова		
Синтаксис (еліпсис, неповні речення)		
Фатична та експресивна функції		
Особливості пунктуації й регістру		

Завдання 2. Прочитайте допис у соцмережі. 1) Визначте адресанта, адресата, комунікативну інтенцію. 2) Знайдіть мовні засоби створення «довірчого» тону та залучення аудиторії (звертання, займенники, емодзі, хештег, заклик). 3) Охарактеризуйте поєднання інформаційної та впливової функцій. 4) Порівняйте цей текст із традиційним оголошенням: що змінилося? 5) Запропонуйте нейтральний варіант і опишіть, що він втратив.

Навчальний допис *(вигаданий)*:

Друзі, ми повернулися!! 🫑 З понеділка працюємо за новим графіком: 8:00–20:00. Нова осінь – нове меню: гарбузовий раф, яблучний пиріг і #тепло_в_кожній_чашці. Чекаємо вас! Репост – теж любов □

Завдання 3. 1) Визначте вербальний і невербальний компоненти та їх взаємодію. 2) З’ясуйте, на яких спільних знаннях і ситуаціях ґрунтується гумор (прецедентність, інтертекстуальність). 3) Опишіть структуру мему (формула «Я: … – також я: …»), роль контрасту й стислості. 4) Поміркуйте про ризики мемів: стереотипізація, образливість, поширення неточної інформації. 5) Створіть власний навчальний мем-підпис на тему лінгвістики тексту (наприклад, про когезію або редагування), поясніть його механізм.

Опис навчального мему *(вигаданий; реальні меми не відтворюються)*: зображення – людина з виразом легкої паніки дивиться на годинник; верхній підпис: «Я: починаю писати курсову за три дні до дедлайну»; нижній підпис: «Також я о 3:00 ночі:».

Завдання 4.

Фрагмент блогу *(вигаданий)*:

(1) Знаєте, що мене найбільше дивує в мові інтернету? (2) Те, як швидко вона вигадує слова, без яких ми ще вчора обходилися. (3) Спершу «скролити» здавалося чужим словом. (4) А тепер це просто те, що ми робимо ввечері з телефоном. (5) Я не кажу, що це добре чи погано. (6) Я лише кажу: мова живе там, де її говорять. (7) А ви які нові слова помітили в чатах? Пишіть у коментарях – зберемо словничок разом!

Параметр	**Спостереження**
Адресант (образ автора, мовна особистість блогера)	
Адресат і спосіб звернення до нього	
Діалогічність та інтерактивність (риторичні запитання, заклик до коментарів)	
Розмовність і літературність: співвідношення в тексті	
Оцінність та модальність (як виражено позицію)	
Комунікативна інтенція і прагматичний ефект	

Висновок (3–4 речення): чим блог відрізняється від публіцистичної статті й від особистого щоденника?

Завдання 5. Мініпроєкт: мовний моніторинг. Кожна група обирає напрям моніторингу: (а) неологізми й оказіоналізми в коментарях; (б) запозичення й кальки в дописах брендів; (в) графічні засоби (емодзі, хештеги, великі літери); (г) відхилення від норми та їх функції; (д) мовні особливості мемів. На занятті групи: визначають корпус (не менше 15–20 публічних одиниць із

зазначенням джерела, платформи, дати), складають таблицю критеріїв, розподіляють ролі, пробно аналізують 3–4 зразки з цього заняття.

№ зразка	Мовна одиниця / явище	Тип (неологізм, запозичення, скорочення, графічний засіб, відхилення)	Функція / оцінка з погляду норми
1			
2			
3			
4			

Етичні правила: працюємо лише з публічними матеріалами; прізвища, нікнейми й особисті дані замінюємо ініціалами або позначкою «Користувач 1»; приватне листування не використовуємо; обов’язково вказуємо джерело (ПРН 14).

Завдання 6. Дискусія.

Теза: *«Відсутність великої літери, скорочення й жаргон у чатах – не помилка, а нова норма спілкування».* Магістранти «займають позицію» (повністю згоден / частково / не згоден) і аргументують, спираючись на жанр, ситуацію, адресата, мету. Проблемні запитання: де межа між розвитком мови та її збідненням? Чи слід виправляти цифрову мову учнів? Як навчити розрізняти регістри (чат – шкільне твір – офіційний лист)? Підсумок: спільне формулювання принципу «норма залежить від жанру й ситуації».

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки цифрового (інтернет-)тексту.
2. Що таке «писемна усність»? Наведіть приклади на різних мовних рівнях.
3. Яку роль виконують емодзі, хештеги, стікери в цифровій комунікації?

4. Охарактеризуйте жанрові особливості допису, коментаря, повідомлення в месенджері.
5. Що таке мем? Які його лінгвістичні та семіотичні ознаки?
6. У чому полягають комунікативно-прагматичні параметри блогу?
7. Що таке мультимодальний текст і як вербальні та невербальні компоненти взаємодіють у меми?
8. Які типи мовних інновацій характерні для цифрового дискурсу (неологізми, оказіоналізми, запозичення, кальки)?
9. Чим відрізняються прескриптивний і дескриптивний підходи до норми?
10. Які етичні правила слід дотримуватися, аналізуючи чужі цифрові тексти?
11. Як працювати з цифровою мовою учнів на уроці української мови?
12. Які методи мовного моніторингу ви застосували в міні-проєкті? Які результати отримали?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Іванишин Н. Я. Комунікативно-прагматичні параметри блогу як жанру персональної інтернет-комунікації (на матеріалі текстів Людмили Лінник на сайті видання «Галицький кореспондент»). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля.* 2021. № 1 (21). С. 189–198.
3. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
4. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.

5. Шевель С., Білик К. Лінгвістика тексту : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2024. 243 с.

Додаткова

1. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: теорія і практикум : наук.-навч. посіб. Донецьк : ДонНУ, 2007.
2. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». Причорноморські філологічні студії. 2024. № 5. С. 38–44.
3. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Семантико-стилістичні параметри запозичень у художньому тексті Степана Процюка «Руки і сльози». Вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2025. № 72. С. 48–51.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 7

Поняття про ідіостиль та ідіолект. Поняття ідіостилю. Мовна особистість автора. Індивідуально-авторські мовні засоби

Питання для обговорення

1. Що таке ідіолект? Чим він відрізняється від ідіостилю?
2. Що розуміють під ідіостилем письменника? Які ознаки робить його неповторним?
3. Що таке мовна особистість автора і які її рівні (вербально-семантичний, когнітивний, мотиваційно-прагматичний)?
4. Які індивідуально-авторські мовні засоби виділяють (оказіоналізми, авторські метафори й епітети, синтаксичні конструкції, пунктуація, трансформація фразеологізмів, лексичні константи)?
5. Як відрізнити індивідуально-авторський засіб від узуального?
6. Які методи використовують для аналізу ідіостилю (якісний аналіз, частотність, зіставлення)?
7. Як ідіостиль пов’язаний із жанром, епохою, регіональною та соціальною належністю автора?
8. Як використати аналіз ідіостилю на уроці української мови та літератури?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити матеріал занять № 3–4 (алгоритм комплексного аналізу, стильові домінанти, засоби експресії).
2. Опрацювати за літературою поняття ідіолекту, ідіостилю, мовної особистості, індивідуально-авторських засобів.
3. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу « Індивідуальні повідомлення».
4. Проведіть мінідослідження ідіостилю обраного автора на матеріалі трьох уривків із різних творів (по 8–10 речень).

Алгоритм: 1) характеристика автора та обґрунтування вибору; 2) аналіз за мовними рівнями; 3) підрахунок середньої довжини речення (у словах) для кожного уривка та порівняння; 4) таблиця «домінантні засоби – приклади – функції»; 5) формула ідіостилю; 6) висновки (чим автор відрізняється від інших). Обсяг – 2–3 сторінки. Додайте джерела уривків. Дотримуйтесь академічної доброчесності, зокрема щодо цитування й використання ШІ.

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Ідіолект, ідіостиль, мовна особистість: співвідношення понять.
2. Мовна особистість: рівні та моделі аналізу.
3. Індивідуально-авторські засоби: оказіоналізми та авторські метафори.
4. Синтаксичні та пунктуаційні особливості ідіостилю.
5. Методика аналізу ідіостилю письменника: від спостереження до «формули».
6. Аналіз ідіостилю як засіб формування лінгвістичної та літературної компетентності учнів.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання (ПРН 14).

Аудиторні завдання

Завдання 1. Заповніть таблицю власними формулюваннями на основі наукової літератури (не копіюйте дефініції дослівно); наведіть власний приклад.

Поняття	Власне визначення	Відмінність від суміжних понять	Приклад
Ідіолект			
Ідіостиль			
Мовна особистість			

Поняття	Власне визначення	Відмінність від суміжних понять	Приклад
Індивідуально-авторський засіб			

Експрес-вправа «Істинне чи хибне?»: 1) Ідіолект властивий лише письменникам. 2) Ідіостиль – це сума індивідуально-авторських засобів, що творять цілісну художню систему. 3) Мовна особистість виявляється лише на лексичному рівні. 4) Індивідуально-авторські засоби обов'язково мають бути неологізмами. Обґрунтуйте відповіді.

Завдання 2. Зіставний аналіз ідіостилів.

Фрагменти (навчальні, вигадані; створені для практикуму):

Автор А:

(1) Він прийшов о восьмій. (2) Сів. (3) Мовчав. (4) Чай прохолов. (5) Дві ложки цукру – ніхто не рахував, але всі знали. (6) Сусідка за стіною кашлянула, наче поставила крапку в чужому реченні.

Автор Б:

(1) Колись, коли ліси ще пам'ятали голоси тих, хто йшов крізь них із торбами на плечах і молитвою на вустах, у нашому краї жила стара, мов камінь у потоці, знахарка, і до її хати, що тулилася під самою горою, стежки прокладали не люди – прокладала їх сама потреба. (2) Хто йшов по зілля, хто – по слово, а хто – по тишу, якої не знайти ні в церкві, ні в корчмі.

1) Заповніть таблицю. 2) Сформулюйте «формулу» ідіостилю кожного автора одним реченням. 3) Стилістична «підміна»: перепишіть речення 1–3 автора А манерою автора Б і навпаки; визначте, що змінюється (ритм, тональність, образ автора). 4) Висновок: які засоби найвиразніше розрізняють авторів?

Параметр	Автор А	Автор Б
Довжина й будова речення, ритм		

Параметр	Автор А	Автор Б
Домінантні частини мови		
Лексика (шари, архаїзми, діалектизми, побутова лексика)		
Тропи й фігури		
Пунктуація та інтонація		
Образ автора / тональність		
Прагматична установка		

Завдання 3. Працюючи з дібраними уривками, заповніть картку «Мовний портрет»:

Складник портрета	Результат
1. Візитка (автор, твір, жанр, період)	
2. Лексичні константи (5–7 ключових слів/образів)	
3. Три домінантні засоби з прикладами та функціями	
4. Особливості синтаксису (середня довжина речення в словах, типові конструкції)	
5. Індивідуально-авторські новації (оказіоналізми, трансформації, авторська пунктуація)	
6. «Формула» ідіостилю (одне речення)	
7. Зіставлення з іншим автором (головна відмінність)	

Завдання 4. Презентуйте портрет, далі отримайте відгук колеги за чек-листом (0–2 бали за пункт, максимум 10):

Критерій	Бали	Коментар
Вибрано репрезентативні засоби з прикладами		
Визначено функцію кожного засобу в тексті		
«Формула» ідіостилю точна й аргументована		
Є зіставлення з іншим автором або контекстом		

Критерій	Бали	Коментар
Презентація чітка, структурована, у межах часу		

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення ідіолекту, ідіостилю та мовної особистості. Як вони співвідносяться?
2. Які рівні мовної особистості виділяють?
3. Назвіть основні групи індивідуально-авторських мовних засобів. Наведіть приклади.
4. Як відрізнити оказіоналізм від неологізму?
5. Яку роль відіграють синтаксис і пунктуація в ідіостилі?
6. Що таке лексичні константи автора?
7. Які методи допомагають виявити домінантні засоби ідіостилю?
8. Що таке «мовний портрет» автора і з яких складників він складається?
9. Як сформулювати «формулу» ідіостилю?
10. Що дає зіставлення ідіостилів різних авторів?
11. Як ідіостиль співвідноситься з жанром, епохою, регіональною й соціальною належністю автора?
12. Як використати аналіз ідіостилю на уроках української мови та літератури?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Іванишин Н. Стійкі сполучення слів як засоби вираження контрасту в сучасному прозовому тексті (на матеріалі роману Дари Корній «Троян-зілля»). *Наукові записки*

Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки. 2025. № 23. С. 80–87.

4. Іванишин Н. Я. Риси ідіостилю Марії Титаренко: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі тексту «Комунікація від нуля. Есеї для Мані»). *Закарпатські філологічні студії.* 2025. № 43 (25).
5. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
6. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації : підручник. Черкаси : Чабаненко Ю., 2011.

Додаткова

1. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». *Причорноморські філологічні студії.* 2024. № 5. С. 38–44.
2. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Семантико-стилістичні параметри запозичень у художньому тексті Степана Процюка «Руки і сльози». *Вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2025. № 72. С. 48–51.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
4. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Практичне заняття № 8

Практикум редагування: типові порушення мовних норм у тексті. Стилістичний аналіз тексту: тропи й фігури мови

Питання для обговорення

1. Що таке мовна норма? Які види норм виділяють?
2. Чим відрізняється порушення норми від стилістично невдалого вжитку?
3. Які типові лексичні помилки трапляються в сучасних текстах (калька, паронімія, плеоназм, тавтологія, канцеляризм)?
4. Які морфологічні й синтаксичні порушення найпоширеніші (керування, неузгоджений дієприслівниковий зворот, подвійний ступінь порівняння тощо)?
5. Які принципи редагування: збереження авторського задуму, мінімальне втручання, аргументованість правок?
6. Що таке троп і що таке фігура мови? Чим вони відрізняються?
7. Коли образний засіб стає штампом, надмірністю або логічною помилкою?
8. Як використати практикум редагування й аналіз тропів на уроках української мови?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити норми літературної мови (лексичні, граматичні, синтаксичні, стилістичні, пунктуаційні), поняття калькування, плеоназму, паронімії.
2. Опрацювати за літературою розділи про стилістичні засоби й культуру мовлення.
3. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».
4. 1) Відредагуйте дібраний текст із публічних джерел (8–10 речень): таблиця «помилка – нормативний варіант – тип –

пояснення», чистовий варіант. 2) Здійсніть стилістичний аналіз художнього уривка (8–10 речень): визначте тропи й фігури, їхні функції, оцініть доречність. Обсяг – 2–3 сторінки. Дотримуйтесь академічної доброчесності, зокрема щодо цитування й використання ШІ.

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Типові порушення мовних норм у сучасних медіа.
2. Калькування й плеоназми в діловому та публіцистичному мовленні.
3. Редагування як вид мовної діяльності: принципи, етапи, типові помилки.
4. Тропи й фігури: класифікація та функції в тексті.
5. Стилістичні штампи та шляхи їх уникнення.
6. Робота з нормою й стилістикою на уроці української мови.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання (ПРН 14).

Аудиторні завдання

Завдання 1. Розподіліть приклади за типами порушень і поясніть норму: *приймати участь; найбільш найкращий; прийшовши додому, мені подзвонили; пам'ятний сувенір; на протязі року; відношення до проблеми; згідно наказу; дякуючи вам за помилку.* Доповніть таблицю власними прикладами.

Тип порушення	Приклад	Нормативний варіант і пояснення
Лексична калька		
Паронімія / помилкове слововживання		
Плеоназм / тавтологія		
Порушення керування, прийменникові помилки		
Подвійний ступінь порівняння		

Тип порушення	Приклад	Нормативний варіант і пояснення
Неузгоджений дієприслівниковий зворот		

Завдання 2. Редагування тексту.

Текст 1 (навчальний, з помилками):

(1) Дякуючи підтримці волонтерів, конференція пройшла на високому рівні. (2) Майже всі студенти приймали участь в обговоренні, а біля двадцяти з них виступили з доповідями. (3) На протязі двох днів учасники розглядали відношення молоді до української мови. (4) Прийшовши до зали, на гостей чекали програми та пам'ятні сувеніри. (5) По закінченню засідання організатори подякували всім, хто знаходився в залі. (6) Згідно наказу ректора, кількість секцій збільшилась в два рази. (7) Найбільш найкращою визнали доповідь першокурсниці, яка дуже чудово виступила. (8) Захід вдався, не дивлячись на те що погода була жахлива.

1) Кожен самостійно знаходить помилки (5 хв). 2) У парі порівнюєте знахідки, заповнюєте таблицю й редагуєте текст (10 хв). 3) Обмінюєтеся з іншою парою та перевіряєте їхні виправлення (5 хв).

Речення	Помилка	Нормативний варіант	Тип помилки / пояснення

Завдання 3. Відредагуйте речення, вкажіть тип помилки.

1. У слідуючому році ми плануємо провести семінар.
2. Він сказав на рахунок цього питання, що все вирішено.

3. Відповідь на Ваше запитання знаходиться в додатку.
4. Складіть список по алфавіту.
5. Дана стаття присвячена проблемі редагування текстів.
6. Кожен з нас повинен особисто сам перевірити цей результат.

Завдання 4. Визначте троп чи фігуру в кожному реченні та поясніть її функцію (одним реченням):

1. Голос у неї був, як тиха вода.
2. Ранок розсипав по підлозі золоті монети світла.
3. Лагідний, пухнастий сніг ліг на дахи.
4. Я тобі це казав тисячу разів.
5. Вона не з полохливих.
6. Гучна тиша заповнила зал.
7. Ну, дякую, ти дуже вчасно прийшов – перед самим закриттям.
8. Вітер сидів на порозі й чекав на ранок.
9. Хто вчора кричав, той сьогодні мовчить; хто мовчав, нині говорить.
10. Він сміявся, реготав, заходився від сміху.
11. Я хотів тиші. Я хотів дому. Я хотів, щоб ти повернулася.
12. Хто ж, як не ми, збереже рідне слово?
13. Тиха була ніч.
14. Чим більше знаєш, тим менше розумієш.

Завдання 5. Стилістичний аналіз і експеримент.

5.1. Аналіз. Уривок (навчальний, вигаданий):

Місто не спить. Місто дихає неоновими легенями, ковтає людей на вокзалах і виплює їх на світанку. Воно втомлене, але вперте, як старий годинник, що відмовляється зупинитися.

Визначте тропи й фігури, поясніть, як вони створюють образ міста.

5.2. Збагачення. Збагатіть нейтральний текст двома-трьома доречними тропами чи фігурами, не допустивши перебору: *«Було холодно. Ми довго йшли. Нарешті з’явилося село.»* Поясніть вибір.

5.3. Редагування надмірної образності. Знайдіть і виправте стилістичні вади (нагромадження епітетів, штампи, змішування образів):

Золотокосе сонце ніжно цілувало дрімотливі промені оксамитової осені, і серце тремтіло, мов осиковий листок на вітрі, від безмірної, бездонної, безкрайньої любові.

Завдання 6. Оцініть редагування колеги (0–2 бали за пункт, максимум 10):

Критерій	Бали	Коментар
Виявлено всі суттєві помилки		
Правильно визначено тип помилки		
Нормативні варіанти точні, пояснення аргументовані		
Збережено зміст і стиль тексту (мінімальне втручання)		
Тропи й фігури розпізнано і пояснено коректно		

Питання для самоконтролю

1. Що таке мовна норма? Які види норм ви знаєте?
2. Що таке калька? Наведіть чотири приклади та нормативні відповідники.
3. Чим плеоназм відрізняється від тавтології? Наведіть приклади.
4. Які поширені помилки у вживанні прийменників і керування?
5. Як правильно будувати речення з дієприслівниковим зворотом?
6. Чому недопустимі форми типу «найбільш найкращий»?

7. Які основні принципи редагування тексту?
8. Дайте визначення тропа й фігури мови. Наведіть по п’ять прикладів.
9. Чим відрізняються метафора і порівняння, оксиморон і парадокс?
10. Коли образний засіб стає штампом? Як цьому запобігти?
11. Що показує стилістичний експеримент?
12. Як організувати на уроці роботу з редагування й аналізу тропів?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ : Академія, 2009. 264 с.
3. Іванишин Н. Стійкі сполучення слів як засоби вираження контрасту в сучасному прозовому тексті (на матеріалі роману Дари Корній «Троян-зілля»). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки.* 2025. № 23. С. 80–87.
4. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
5. Стефурак Р. І., Іванишин Н. Я. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту. *Вісник науки та освіти.* 2026. № 3 (45). С. 1369–1380.
6. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019.

Додаткова

1. Іванишин Н. Я. Функційне навантаження оказіоналізмів у художньому тексті Марії Титаренко «Комунікація від нуля. Есеї для Мані». *Причорноморські філологічні студії.* 2024. № 5. С. 38–44.

2. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Семантико-стилістичні параметри запозичень у художньому тексті Степана Процюка «Руки і сльози». *Вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2025. № 72. С. 48–51.
3. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
4. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 461 с.

Електронні ресурси

1. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua
2. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua

Практичне заняття № 9

Текстоцентричний підхід у навчанні української мови. Текст як основна дидактична одиниця. Компетентнісне навчання. Методичний потенціал тексту. Аналіз навчальних матеріалів

Питання для обговорення

1. У чому полягає сутність текстоцентричного підходу в навчанні української мови? Чим він відрізняється від традиційного?
2. Чому текст розглядають як основну дидактичну одиницю? Які функції він виконує на уроці (об’єкт вивчення, джерело знань, зразок, матеріал для творчості)?
3. Як текстоцентричне навчання пов’язане з компетентнісним підходом і розвитком ключових компетентностей учнів, зокрема вільного володіння державною мовою?
4. За якими критеріями добирати тексти для уроку (тематика, вік, стильова належність, обсяг, автентичність, цінності)?
5. Які методичні моделі роботи з текстом використовують (етапи «до читання – під час читання – після читання»; аналіз → інтерпретація → створення власного тексту)?
6. Як будувати систему завдань різних когнітивних рівнів: розуміння, аналіз, оцінювання, створення?
7. Які цифрові ресурси можуть підтримувати роботу з текстом (інтерактивні вправи, спільні документи, корпуси, словники)?
8. Які ризики текстоцентричного підходу (перевантаження аналізом, підміна навчання мови читанням) і як їх уникнути? Як формувати в учнів академічну доброчесність під час роботи з текстами, зокрема створеними ШІ?

Завдання для самостійної роботи

1. Повторити матеріал заняття № 3 (алгоритм комплексного аналізу) та занять про художній, науковий і публіцистичний тексти.
2. Опрацювати за літературою сутність текстоцентричного підходу, компетентнісне навчання, методичні моделі роботи з текстом.
3. Принести (у друкованому або електронному вигляді) одну-дві сторінки з чинного підручника української мови для основної школи: параграф і вправи на вибір, із зазначенням підручника, автора, класу.
4. Доопрацюйте навчально-методичний кейс на засадах текстоцентричного підходу: фрагмент уроку або система завдань (6–8 завдань, 2–3 сторінки) із автентичним текстом, сучасними методами його аналізу та цифровими освітніми ресурсами. Додайте обґрунтування вибору тексту, очікувані результати навчання, критерії оцінювання. Дотримуйтесь академічної доброчесності: вказуйте джерела тексту та підручників, не копіюйте чужі розробки; використання ШІ позначайте відповідно до університетського положення.
5. Підготувати коротке повідомлення (3–4 хв) за однією з тем розділу «Індивідуальні повідомлення».

Індивідуальні повідомлення (на вибір)

1. Текстоцентричний підхід у сучасній мовній освіті: історія, сутність, принципи.
2. Компетентнісний підхід у навчанні української мови: ключові компетентності й результати навчання.
3. Відбір текстів для уроку: критерії та типові помилки.
4. Методичні моделі роботи з текстом (до / під час / після читання).
5. Системи завдань на основі тексту: типологія та рівні складності.

6. Цифрові інструменти для текстоцентричного навчання: можливості й обмеження.

Вимоги: опора щонайменше на два джерела, власні приклади, коректне цитування й посилання.

Аудиторні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте принесені підручникові матеріали (параграф і 4–6 вправ) за чек-листом (0 – відсутнє, 1 – частково, 2 – повною мірою):

Критерій	Бали	Приклад із підручника / коментар
Мовне явище вивчається на матеріалі цілісного тексту, а не ізольованих речень		
Текст автентичний або якісно адаптований, відповідає віку й інтересам		
Передбачено роботу «до – під час – після» читання		
Є завдання різних когнітивних рівнів (розуміння, аналіз, оцінювання, створення)		
Мовна одиниця розглядається у функції (як працює в тексті), а не лише за формою		
Передбачено створення власного тексту або трансформацію		
Є міжпредметні, ціннісні та комунікативні зв’язки		
Є можливість диференціації й використання цифрових ресурсів		

Висновок (3–4 речення): наскільки матеріал реалізує текстоцентричний і компетентнісний підходи? Які три зміни ви запропонували б?

Завдання 2. Кейс-аналіз готового уроку.

Фрагмент плану уроку *(вигаданий)* для основної школи:

Тема: «Складносурядне речення». Етап 1 (5 хв): перевірка домашнього завдання – відповіді на правило напам'ять. Етап 2 (10 хв): пояснення вчителя – означення, види сполучників, смислові відношення між частинами. Етап 3 (15 хв): вправа – виписати з 10 окремих речень складносурядні й підкреслити граматичні основи. Етап 4 (5 хв): підсумок – домашнє завдання: вивчити правило, виконати вправу з підручника.

1) Визначте, чи реалізовано текстоцентричний підхід (поясніть за кожним етапом). 2) Які компетентності й когнітивні рівні задіяно? 3) Які ризики для мотивації й розвитку мовлення? 4) Запропонуйте текстоцентричну переробку: який текст підійде, як змінити етапи, які завдання додати (до читання – під час – після).

Етап уроку	**Оцінка (що не працює)**	**Пропозиція змін**
Етап 1 (перевірка)		
Етап 2 (пояснення)		
Етап 3 (вправа)		
Етап 4 (підсумок і д/з)		

Завдання 3. Проєктування системи текстоцентричних завдань.

Зразок *(вигаданий текст і завдання)*. Тема: «Вставні слова та їх смислові значення». Текст:

Отже, нова бібліотека відкрилася. Мабуть, найбільше її чекали першокласники. Здається, вони першими й займуть усі крісла-мішки. Проте, на щастя, книжок вистачить на всіх.

Етап / рівень	Завдання	Результат / форма
До читання (мотивація)	Прогнозування: що, на вашу думку, може означати «нова бібліотека» для школярів? Назвіть слова, які передають ваше ставлення до події.	Усна відповідь, мозковий штурм
Розуміння	Яка основна думка тексту? Яке ставлення автора до події?	Усна / письмова відповідь
Мовний аналіз	Знайдіть вставні слова, згрупуйте за значенням (упевненість, припущення, порядок думок, оцінка).	Таблиця
Трансформація / експеримент	Видаліть вставні слова: як змінилася модальність і ставлення автора? Замініть вставні слова синонімами.	Порівняльний коментар
Створення	Напишіть 4–5 речень про відкриття спортивного майданчика, використавши щонайменше 3 вставні слова різних груп.	Власний текст (у спільному цифровому документі)
Рефлексія	Чи змінилося ваше розуміння ролі вставних слів? Де в мовленні вони найпотрібніші?	Усна / письмова рефлексія

Мікрогрупа обирає мовну тему для основної школи (наприклад: однорідні члени речення, дієприкметниковий зворот, складнопідрядне речення, засоби зв’язку, лексика, стилі мовлення, тропи) і текст (оригінальний авторський або адаптований; не більше 8–10 речень; з урахуванням авторського права – для публікації використовуйте власний текст). Складіть систему з 5–6 завдань за

зразком, укажіть наскрізні вміння/компетентності, форму роботи, цифровий інструмент (за потреби) і 2 критерії оцінювання.

Етап / рівень	Завдання	Компетентності	Форма роботи	Критерії

Завдання 4. Мікровикладання та peer feedback. Один представник групи проводить фрагмент уроку (3–4 хв): мотивація та 1–2 завдання з системи; решта – «учні». Після кожного виступу (1 хв) колеги оцінюють за чек-листом (0–2 бали за пункт, максимум 10) і формулюють одну рекомендацію.

Критерій	Бали	Коментар
Чітка мета і зв’язок з темою та текстом		
Робота з текстом (читання, аналіз, інтерпретація, створення)		
Якість запитань і інструкцій, різні когнітивні рівні		
Залучення «учнів», зворотний зв’язок		
Мовна коректність, дотримання часу		

Завдання 5. Рефлексія.

Письмово: **3** ключові ідеї, які ви взяли із заняття; **2** запитання, що залишилися; **1** конкретна дія, яку ви застосуєте у своїй педагогічній практиці.

Питання для самоконтролю

1. Що таке текстоцентричний підхід у навчанні української мови?

2. Які його принципи й відмінності від традиційного навчання?
3. Чому текст є основною дидактичною одиницею? Які функції він виконує на уроці?
4. Як текстоцентричне навчання реалізує компетентнісний підхід?
5. Які критерії добору тексту для уроку?
6. Назвіть етапи роботи з текстом на уроці й типи завдань на кожному етапі.
7. Як побудувати систему завдань різних когнітивних рівнів на основі тексту?
8. Які цифрові ресурси допомагають у роботі з текстом на уроці?
9. Як оцінювати результати текстоцентричної роботи учнів?
10. Які ризики існують у текстоцентричній методиці та як їх уникнути?
11. Як формувати в учнів академічну доброчесність під час роботи з текстами?
12. Як використати результати вашого лінгвістичного дослідження (текст, дискурс, ідіостиль) у методичній розробці?

Рекомендована література

Основна

1. Бацевич Ф. С., Кочан І. М. Лінгвістика тексту : підручник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
2. Джочка І. Ф., Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Формування морфологічної компетентності учнів засобами лінгвістичного аналізу тексту. *Вісник науки та освіти.* 2026. № 3 (45). С. 2073–2087.
3. Іванишин Н. Я. Опрацювання наукового тексту як засіб формування фахової комунікативної компетентності

студентів (у контексті навчання академічного письма). *Закарпатські філологічні студії.* 2026. № 45. С. 73–76.

4. Іванишин Н. Я., Стефурак Р. І. Формування комунікативної компетенції учнів засобами лінгвістичного аналізу тексту. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2026. № 97. Т. 1. С. 333–339.
5. Кучеренко І. Концептуальні засади текстоцентричного вивчення української мови. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету.* 2021. № 2. С. 102–109.
6. Лінгвістичний аналіз тексту : словник термінів / [Голянич М. І., Іванишин Н. Я., Ріжко Р. Л., Стефурак Р. І.] ; за ред. М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2012. 392 с.
7. Стефурак Р. І., Іванишин Н. Я. Формування лексичної компетентності учнів у процесі аналізу художнього тексту. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 3 (45). С. 1369–1380.

Додаткова

1. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2008. 423 с.
2. Національний проєкт: пишемо есе : методичні матеріали для вчителів / Блажко М. та ін. (див. сайт essay.nus.org.ua).
3. Національний проєкт: пишемо есе : робочі аркуші / Блажко М. та ін. URL: https://essay.nus.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/robochi-arkushi-dlya-uchnivstva-1.pdf

Електронні ресурси

1. Електронний ресурс «Мова – ДНК нації» (Інститут української мови НАН України) – ulif.org.ua
2. Термінологічний портал «Словотвір» – slovotvir.org.ua

Індивідуальне завдання з курсу «Актуальні проблеми сучасної української мови: текстоцентричний аспект»

Індивідуальне завдання виконується як дослідницький проєкт з презентацією. Його вага в підсумковій оцінці з дисципліни становить 20%, оцінюється за 100-бальною шкалою, бал автоматично перераховується з урахуванням вагового коефіцієнта. Завдання спирається на алгоритми, що відпрацьовуються на практичних заняттях: 10-кроковий комплексний аналіз тексту, мовний моніторинг цифрових текстів, мінідослідження ідіостилю, редагування, методичний кейс.

Орієнтовні варіанти завдань

Студент обирає один напрям і матеріал за погодженням із викладачем.

№	Напрям	Матеріал і основні дії	Зв'язок із темами
1	Комплексний лінгвостилістичний аналіз художнього тексту	Оповідання або новела сучасного автора; аналіз за 10-кроковою схемою, текстові категорії, концептосфера	Лекції 2, 3, 5; заняття 3, 4
2	Мовна особистість і ідіостиль письменника	3–4 уривки з різних творів; кількісні показники, таблиця домінантних засобів, формула ідіостилю	Лекція 5; заняття 7
3	Прагмалінгвістичний аналіз політичного чи медійного дискурсу	5–8 текстів; інтенція, адресант і адресат, пресупозиції, імплікатури, засоби впливу й маніпулювання	Лекція 4; заняття 4
4	Мовний моніторинг цифрового дискурсу	Корпус 40–60 публічних одиниць (коментарі, дописи брендів, меми); неологізми, кальки, графічні засоби, межі норми; анонімізація даних	Лекція 4; заняття 6

№	Напрям	Матеріал і основні дії	Зв'язок із темами
5	Мультимодальний навчальний текст	Сторінка або розділ підручника НУШ чи цифрового ресурсу; взаємодія вербального й візуального компонентів, когерентність, доступність для учня	Лекції 1, 6
6	Текстоцентрична модель вивчення мовної теми	Тема для основної школи; автентичний текст, система з 8–10 завдань, критерії оцінювання, очікувані результати навчання	Лекція 6; заняття 9
7	Функційно-стильова диференціація	Тексти на одну тему в 3–4 стилях; зіставлення лексики, синтаксису, модальності, тематичної прогресії	Лекції 3, 5; заняття 4, 5
8	Редакторський проєкт	5–6 текстів (новини, шкільні твори, документи); типологія помилок, нормативні варіанти, обґрунтування, чистовий варіант	Лекції 4, 5; заняття 8
9	Термінологічний і формульний аналіз	Науковий текст (терміносистема) і офіційно-ділові документи (мовні формули), редагування	Лекція 5; заняття 5
10	Концепт у тексті й дискурсі	Репрезентація одного концепту (наприклад, «дім», «війна», «мова») у художньому й медійному текстах, лексико-семантичне поле	Лекція 3
11	Інтертекстуальність і прецедентні феномени	Алюзії, цитати, ремінісценції в публіцистиці чи медіа, їхня прагматична функція	Лекції 2, 4

Структура і вимоги

Письмова робота на 8–12 сторінок: мета й завдання; теоретичне підґрунтя (не менше 8–10 джерел); корпус і методика; аналіз; висновки з прикладним (методичним) компонентом; список джерел; додатки з повними текстами.

Презентація й захист на 7–10 хвилин.

Декларація про використання ШІ: які інструменти застосовано, для чого, що перевірено автором. Відповідальність за достовірність даних і джерел несе автор роботи.

Матеріал добирається з публічних джерел із зазначенням джерела, дати й платформи; персональні дані й приватні листування не використовуються, імена та нікнейми анонімізуються.

Система оцінювання (100 балів)

Критерій	Макс. балів	Що перевіряється
1. Теоретична обґрунтованість і методологія	15	Коректність термінології, текстоцентричний підхід, огляд літератури (не менше 8–10 джерел, частина з останніх років), чітка методика
2. Добір і репрезентативність матеріалу	10	Автентичність, достатній обсяг, указане джерело, дата й платформа, анонімізація персональних даних
3. Якість лінгвістичного аналізу	35	Охоплення мовних рівнів, функції засобів (а не лише їх назва), приклади з тексту, взаємодія рівнів, кількісні дані там, де доречно
4. Висновки й прикладна значущість	15	Аргументованість, відповідність меті, самостійність, застосування для професійної діяльності вчителя
5. Оформлення, мова, доброчесність	10	Науковий стиль і грамотність, коректні посилання, оформлення, чесна декларація про ШІ

Критерій	Макс. балів	Що перевіряється
6. Презентація й захист	15	Змістовність, дотримання регламенту, відповіді на питання, здатність обґрунтувати вибір методів
Разом	100	

Рівні виконання (частка максимального балу за критерієм)

Рівень	Частка балів критерію	Характеристика
A	90–100%	Системно й самостійно, добре обґрунтовано, нестандартні висновки
B	80–89%	Високий рівень, незначні неточності
C	70–79%	Загалом правильно, окремі помилки
D	60–69%	Базовий рівень, суттєві неточності
E	50–59%	Мінімально достатній рівень
FX, F	нижче 50%	Не зараховується; загальна оцінка нижче 50 балів означає FX або F відповідно до розділу «Оцінювання» методичних рекомендацій

Сума балів відразу відповідає шкалі A–F із методичних рекомендацій, окремої конвертації не потрібно.

Додаткові положення

Недоброчесність (плагіат, вигадані джерела, непозначене використання ШІ): робота повертається на повторне виконання або оцінюється згідно з положеннями університету про порушення академічної доброчесності.

Несвоєчасне подання: мінус 5 балів за кожен тиждень затримки, але не більше ніж 15 балів.

Для варіантів 6 і 8 до критерію 3 додається прикладний показник (якість завдань, коректність виправлень), а критерії 2 і 4 відповідно коригуються.

Зразок виконання індивідуального завдання

Аналіз тексту наукового стилю крізь призму використання в ньому лексико-граматичних засобів наукової мови

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДОРОГА» В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ МАРІЇ ВАЙНО «ПОДОРОЖНЯ»[1]

Іванишин Н. Я.,
orcid.org/ 0000-0003-1835-0466
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

У статті на матеріалі художнього тексту Марії Вайно «Подорожня» здійснено аналіз концепту «дорога» та виявлено особливості його реалізації, зокрема визначено роль різнорівневих мовних засобів у процесі формування цілісного образу концепту та досліджено їх вплив на організацію та декодування художнього цілого; окреслено систему мікро- та макрообразів, здатних імплікувати досліджуваний концепт.

Глибинний аналіз художнього тексту показав, що слово-образ «дорога» — вузол зчеплення семантичної тканини художнього цілого, своєрідний каркас, який організовує текст та дає можливість адекватної його інтерпретації. Аналізований концепт виявився ключовим, стрижневим компонентом тексту, домінантою, без розуміння специфіки й особливостей реалізації якої неможливе його дешифрування. Доведено, що мовні одиниці різних рівнів здатні брати участь у формуванні концепту, ставати відправними точками для творення асоціативних рядів, з допомогою яких значення концепту увиразнюється, доповнюється.

Важливу роль у процесі декодування тексту відіграє заголовок — сильна позиція, здатна спрямовувати вектор рецепції у визначене

[1] Іванишин Н.Я. Реалізація концепту «дорога» в художньому тексті Марії Вайно «Подорожня». *Закарпатські філологічні студії.* 2019. №12. С. 24—29.

автором русло та бути точкою відліку для реалізації проспективних відношень. Зазначено, що саме назва є епіцентром семантичного розгортання тексту, у якій експліцитно вербалізовано сему «дорога».

Концепт «дорога» в аналізованому тексті реалізується в експліцитній та імпліцитній площинах. Якщо експліцитний масив інформації репрезентований насамперед назвою твору та дієсловами з семантикою руху, то латентний базується на перекодуванні ключових текстових концептів, наданні їм нових семантичних вимірів та можливостей інтерпретації і проектує життєву дорогу ліричної героїні загалом, адже концепти «дорога» та «життя» тісно пов'язані.

Ключові слова: концепт, етноконцепт, текст, символ, художній текст, імпліцитність, текстовий сегмент, латентний, експліцитний, мікрообраз, макрообраз.

Постановка проблеми. Художній текст завжди був і залишається в полі зору наукових зацікавлень багатьох лінгвістів, адже дає широкі можливості для інтерпретації, виявлення прихованих відтінків значення кодифікованих номінацій, аналізу додаткових смислових напластувань, маркерами яких є вербально виражені лінгвоодиниці. Інакше кажучи, художній текст — це полізначеннєве утворення, дослідження якого характеризується контроверсійністю та можливістю множинності потрактувань, що дає змогу виявляти нові смисли, свідомо чи несвідомо закладені автором у креативний авторський конструкт.

Важливу роль у процесі формування та дешифрування тексту відіграє концепт — вузол зчеплення семантичної тканини тексту, здатний імплікувати ряд мікро- та макрообразів, які, у свою чергу, є базовим пластом концептів, точкою відліку для творення підтекстових смислів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема концепту не є новою у лінгвістичній науці. Він неодноразово ставав предметом наукового дослідження багатьох мовознавців (Н. Алефіренко, М. Голянич, О. Кагановська, В. Маслова, М. Скаб тощо), однак кожен окремий художній текст здатний по-новому

розкривати імпліцитні смислові компоненти уже досліджених слів-образів, надавати їм додаткових ментальних і семантичних вимірів. Приміром, концепт *«дорога»* ставав предметом спеціального лінгвістичного аналізу Ж. Краснобаєвої-Чорної (концепт «дорога» у структурі концепту «життя») [1], Т. Монахової (концепти «дім» і «дорога» в художньому тексті Валерія Шевчука) [2], А. Москальчук (концепт «дорога» у структурі художньої картини світу Валерія Шевчука) [3], Н. Сегал (образ дороги у віртуальному політичному дискурсі) [4] тощо, однак у тексті Марії Вайно він обростає додатковими смислами, набуває нових вимірів, стає стрижнем художнього цілого, відправною точкою для його декодування й інтерпретації.

У сучасній мовознавчій науці існує чимало визначень концепту, однак у статті ми керуватимемось таким: «концепт — абстрактна одиниця ментального рівня, яка відображає зміст результатів пізнання людиною довкілля та в якій зосереджено відомості про пізнаваний об’єкт, його властивості, місце в культурі народу й результати емоційно-оцінного сприйняття цього фрагмента світу людиною» [5, с. 5-6].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей реалізації слова-образу «дорога» в прозовому тексті Марії Вайно «Подорожня». Мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) окреслити систему мікро- та макрообразів, здатних імплікувати концепт *«дорога»*; 2) визначити роль різнорівневих мовних засобів у процесі формування цілісного образу концепту та аналіз його впливу на організацію й процес дешифрування художнього цілого.

Виклад основного матеріалу. Авторка Марія Вайно кваліфікує жанр тексту як образок, специфіка якого полягає в ущільненості організації задля створення ефекту фрагментарності, своєрідної щоденниковості, потоку свідомості, відчуженості від зовнішнього світу.

Повністю текст наводити не будемо, оскільки він доволі значний за обсягом, однак для чіткості та вичерпності аналізу спробуємо окреслити основні тематичні лінії. Так, у концептосфері

художнього тексту — лірична героїня, яка постійно перебуває в русі: вона то прагне вирватися з гамору міста та на певний час осісти в тихій та спокійній батьківській хаті, то знову втікає до мегаполісу, де на неї чекає син. Авторка намагається зобразити роздвоєність душі ліричної героїні, яка постійно перебуває в пошуках себе, однак не може довго затриматись на одному місці. Текст має заголовок — «Подорожня» — сильну позицію, здатну спрямовувати вектор рецепції у визначене автором русло; «пружину, що розкриває свої можливості в процесі розгортання» [6, с. 133-134]. Прикметно, що це єдина лексема у тексті, де експліцитно вербалізовано сему *«дорога»* (в самому викладі вона присутня тільки імпліцитно, однак виявляє себе через різнорівневі мовні засоби, зокрема дієслова руху, іменники зі значенням локативності, прийменники тощо). Заголовок органічно вплітається в художню тканину та концентрує увагу реципієнта на семантично значущій інформації, тому, безперечно, його аналіз є важливим і знаковим для формування цілісності та завершеності художнього цілого. Так, Словник української мови трактує лексему *«подорожня»*, як «та, що подорожує, перебуває в дорозі» [7, Т. 6, с. 754], тобто ключовою, важливою для декодування тексту в цілому є сема *«дорога»*. Саме вона є відправною точкою для інтерпретації тексту, стрижнем, що його пронизує та водночас організовує мовний матеріал, підпорядковуючи елементи різних мовних рівнів одній меті — зображенню постійного руху, в якому перебуває лірична героїня. Можемо стверджувати, що назва закладає передумови для дешифрування тексту, налаштовує на встановлення контакту із адресатом-читачем. Важливо, що текст має епіграф з повісті Джека Лондона «Місячна долина», який акцентує на зв’язку людини з природою, що є органічним для кожної особи.

Лексикографічна характеристика номінації *«дорога»* репрезентована кількома семемами, однак одна з них виявляється ключовою для аналізованого тексту: *«дорога»* тлумачиться як «перебування в русі» [7, Т. 2, с. 378]. В українській етномовній картині світу символ *«дорога»* інтерпретується як «традиційний образ блукань, пошуку; зображення плину життя, напряму

діяльності; рух, поступ; життєвий шлях конкретних осіб» [8, с. 96-97], «подорожування, перебування в русі, мандри, далекі світи, об’єкт переосмислення» [9, с. 196].

Прообраз *дороги* — фоновий для сприйняття й декодування тексту Марії Вайно. Він формує своєрідну звукову завісу, до нього наближаються інші мікро- й макрообрази, дистрибутивний аналіз яких дозволяє увиразнити ключовий текстовий концепт, надати йому нових семантичних вимірів. *Дорога* слугує своєрідним посередником між містом і домом (очевидно, селом, однак ця номінація також не вербалізується, вона присутня ніби за текстом, імпліцитно). Цікаво, що текст має своєрідне семантичне обрамлення, яке символізує життєвий шлях ліричної героїні, пошуки себе, дисонанс між бажаннями, прагненнями та обов’язком. Вибудовується домінантний смисловий ланцюг: *місто — втеча — прадідівщина (село) — втеча — місто*, — у якому обігрується ключовий образ дороги не тільки у значенні подорожування, а й відшуковування власного «я», переосмислення життя, зміни орієнтирів, адже «концепт дорога безпосередньо пов'язаний із концептом життя, оскільки виявляється майже в усіх його семантичних полях, активізуючи різні ядерні значення та характеристики» [1, с. 87].

Так, текст Марії Вайно «Подорожня» можна умовно просегментувати на три частини, у кожній з яких семантику руху зосереджено в окремих мікрообразах. Так, перша лексія репрезентована концептом *«місто»*, складниками якого на лексико-семантичному рівні є номінації «гамір», *«машини», «метро», «трамваї», «пил», «вакуум», «шум», «електричка», «поїзд»*. Вже перше речення образка має закодовану в собі ідею втечі, представлену нагромадженням прийменника *від*, семантика якого в українському мовознавстві тлумачиться неоднозначно. Так, М. І. Степаненко стверджує, що зазначений «локативний прийменник разом із субстантивом у формі родового відмінка репрезентує статичне і директивне значення» [10, с. 67], при цьому

найбільшою кількістю варіантів представлена саме семантика напряму руху.

Оскільки службові частини мови, серед яких і прийменник, здатні реалізувати свій комунікативний потенціал лише в контексті, можемо припустити, що поєднання прийменника *від* з іменниками в родовому відмінку, що вказують на місце дії (місто, машини, метро, трамваї, урбанізація тощо), є своєрідним способом відображення внутрішнього «я» ліричної героїні, яка будь-що прагне вирватися з гамору міста й усамітнитися (як випливає з тексту, у селі). Прикметно, що кожне речення першого абзацу образка містить на початку тільки аналізовані прийменники та субстантиви (*від гамору міста, від гальм машин, від пилу, від вакууму*), що, з одного боку, сигналізує про статику, з іншого ж — імплікує смисли, у яких сема руху є наскрізною і виступає важливим засобом текстотворення, хоча дієслово з відповідною семантикою — *втікаю!* — вербалізовано в самому кінці абзацу. Процес «втечі» ліричної героїні з міста формує негативну оцінну рамку останнього, базовану на основі асоціацій, пов'язаних із ключовими текстовими номінаціями. Так, *місто* мислиться як негативний об'єкт, у якому *«сизо сміється пил», «вакуум урбанізації роз'їдає тіло, блокує думки», «забувають про подорожнього»* [11], місце, в якому героїня почувається чужорідним елементом, тому цілком закономірним у цьому ключі виявляється її бажання залишити його з метою пошуку себе та усамітнення.

Розгортання тексту підтверджує таке припущення, оскільки ключовими в наступному абзаці є дієслова, вжиті у формі теперішнього часу (*«шукаю», «вишитовхує», «їду»*), які експліцитно виявляють рух, динамізують розповідь, однак латентно характеризують наміри дійової особи переосмислити власний життєвий шлях.

Як бачимо, слово-образ *«дорога»* експліцитно не виражене, однак імпліцитно присутнє у кожному реченні першого абзацу, оскільки останній пронизаний лексемами із домінантною семантикою руху.

Другий сегмент відображає прагнення ліричної героїні до спокою та пошук його на прадідівщині. Якщо перша частина тексту динамізована завдяки широкому використанню дієслів із семантикою руху, то для другої характерна статика, умиротворення від єднання з природою. Ключовими в цій лексії виступають концепти *«хата», «мальви», «світлиця», «криниця»*. Прикметно, що різко змінюється тональність розповіді — від надривно-напруженої до спокійно-фрагментарної, що зумовлено специфікою декодування слова-образу *«хата»*, яке на українському мовному ґрунті сприймається як етноконцепт, тобто набуває характеристик, що легко декодуються українцями: *«воля», «незалежність», «перспектива щасливого життя»* [8, с. 176-177]; образ хатини з мальвами та криницею на подвір'ї є наскрізним у народній творчості та символізує родинний затишок, дорогу додому, щастя від перебування на малій батьківщині (у тексті вербалізовано: *«мальви — оберемок щасливого цвіту», «криниця — жива вода, рай, затишок»* [11]).

Важливо, що у цьому сегменті спостерігаємо нагромадження дієслів майбутнього часу, що сигналізує про проспективність, відкриває перед читачем сподівання ліричної героїні, проектує її життєву дорогу, «передбачає перенесення текстових подій у майбутній час і простір як прогнозування майбутнього» [12, с. 606]: *«відглухнути», «відчути», «зберегти», «замісити», «викисне», «виспіє», «спечеться», «розкраю», «понесу»* тощо. В аналізованому сегменті простежується реалізація текстотвірного потенціалу всіх мовних одиниць, їх здатність «проектувати не тільки «бачення тексту назад / вперед», але й формувати вертикальний «рух когніції» художнього світу — від «прочитання» лінгвістичних маркерів (експлікованих сильних, вузлових позицій) до проникнення в імпліцитні пласти тексту» [13, с. 334], тобто авторка дає відправні точки для розгортання змісту, насичує текст семантично місткими лінгвоодиницями, які сприяють його адекватному прочитанню. Великий пласт інформації у тексті кваліфікуємо як імпліцитний, оскільки для його інтерпретації необхідні додаткові мисленнєві

зусилля адресата. Наприклад, нагромадження дієслів *«замісити», «викисне», «виспіє», «спечеться», «розкраю»* проектує в уяві читача образ хліба, однак у художньому тексті мова йде про майбутнє загалом: *«…й замісити завтрашній день. Викисне, виспіє, спечеться тут, і розкраю його на дні собі, дітям, онукам…»* [11]. Таке проведення паралелей свідчить, з одного боку, про перекодування ключових текстових концептів, у результаті якого слово-образ *«майбутнє»* наділяється характеристиками номінації *«хліб»*, що в українській етносвідомості тлумачиться як *«скарб», «святість», «позитив», «згода», «щастя», «багатство», «працьовитість», «пошана», «єднання», «Божий дар»* [9, с. 618]; з іншого — у проекції на життєвий шлях головної героїні — *майбутнє* потрактовується як неспокійне, шумне, не завжди безхмарне, однак таке, що може бути змінене за допомогою любові, позитиву та спокою (порівняймо у тексті: *«І понесу ті скарби зі старої світлиці — до нової оселі, що хоч і гарна, та як у невістках, — серед шуму, неспокою, — німа якась. Тільки хліб її освітить, освятить, схвалить, сповнить оселею»* [11]). Антонімічна пара *старий* (світлиця) — *новий* (оселя) репрезентує зміни, що відбуваються в житті ліричної героїні, символізує наступність поколінь, бажання змінити життя на краще, незважаючи на несприятливі обставини.

Останній сегмент репрезентовано двома реченнями, синтаксична організація яких свідчить про фрагментарність, відображає потік свідомості, уривчастість думок, емоцій та вражень. Епіцентром семантичного розгортання тут виступає висловлення *«…щоб сильнішою бути, треба бути разом… і треба йти, втікати… щоб бути…»*, тобто знову простежуємо повторення дієслів, зокрема із семантикою руху, основна роль яких у структурі художнього тексту — динамізувати сюжет, відображати рух, розвиток дії; в аналізованому сегменті нагромадження інфінітивів сигналізує про емоційну насиченість, енергію, експресію, гостроту [14, с. 60], невідворотність майбутнього та подолання усіх перешкод, що постають на життєвому шляху. Спостерігаємо

своєрідну циклічність життя, чергування світлих і темних смуг у ньому, які слід просто прийняти і пережити, щоб життя тривало.

Висновки.

Концепт *«дорога»* реалізується у художньому тексті Марії Вайно «Подорожня» як на експліцитному, так й імпліцитному рівнях. Експліцитний пласт інформації репрезентований заголовком та дієсловами, у яких домінантною є сема руху (*подорожня, шукаю, вишитовхує, втікаю*), латентний же значно семантично місткіший та розлогіший, оскільки репрезентує життєву дорогу ліричної героїні загалом і базується на перекодуванні ключових текстових концептів, наданні їм нових семантичних вимірів (*місто, село, хата, мальви, криниця тощо*).

Концепт *«дорога»* є важливим елементом мовної картини світу українців, тому цікаво було б простежити його реалізацію в різних типах текстів. Аналізоване слово-образ входить у ціннісну систему представників етносу, формує їх світобачення, тому його детальний аналіз дозволить зробити аргументований висновок про національний характер, світогляд, ментальність.

1. Краснобаєва-Чорна Ж. Концепт ДОРОГА у структурі концепту ЖИТТЯ. *Учені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Філологія». 2007. Том 20 (59). № 6. С.85—91.
2. Монахова Т.В. Концепти «дім» і «дорога» у творах Валерія Шевчука: Коментар письменника. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2007. № 1. С. 90−91.
3. Москальчук А. Концепт дорога у структурі художньої картини світу В. Шевчука: традиційні та індивідуально-авторські складники. *Синопсис: текст, контекст, медіа.* 2015. № 3 (11).
4. Сегал Н.А. Образ дороги в виртуальном политическом дискурсе. *Культура народов Причерноморья*. № 94. С. 95—100.

5. Скаб М. В. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 36 с.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования : монография. Москва : КомКнига, 2007. 144 с.
7. Словник української мови : в 11-ти т. Київ : Наукова думка. 1970-1980.
8. Кононенко В.І. Символи української мови : монографія. Івано-Франківськ : Плай. 1996. 272 с.
9. Жайворок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра. 2006. 703 с.
10. Степаненко М.І. Семантична диференціація просторових прийменників. Мовознавство. 2015. № 3. С. 63—73.
11. Вайно Марія. Подорожня : веб-сайт. URL: http://mariyavaino.if.ua/podorozhnya/.
12. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, Київ. 2010. 844 с.
13. Художній текст — слово — образ: лінгвостилістичний аспект : монографія / М.І. Голянич та ін. ; за ред. М.І. Голянич. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 408 с.
14. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 423 с.
15. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / М.І. Голянич та ін. ; за ред. М.І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик. 2012. 392 с.

Аналіз тексту

Текст Н. Іванишин «Реалізація концепту «дорога» в художньому тексті Марії Вайно «Подорожня»» є зразком наукового стилю, власне наукового підстилю, жанр — стаття (Іванишин Н.Я.

Реалізація концепту «дорога» в художньому тексті Марії Вайно «Подорожня». *Закарпатські філологічні студії.* 2019. №12. С. 24—29).

На те, що науковий текст є статтею, вказують такі особливості: невеликий обсяг; чітка композиція, що передбачає анотацію з ключовими словами, вступ, основну частину, висновки, перспективи дослідження та список використаних джерел. У вступі сформульовано мету та завдання дослідження (*вивчення особливостей реалізації слова-образу «дорога» в прозовому тексті Марії Вайно «Подорожня». Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) окреслити систему мікро- та макрообразів, здатних імплікувати концепт «дорога»; 2) визначити роль різнорівневих мовних засобів у процесі формування цілісного образу концепту та аналіз його впливу на організацію й процес дешифрування художнього цілого*); подано перелік лінгвістів та окреслено коло проблем, які ставали предметом їх зацікавлень (*Ж. Краснобаєва-Чорна, Н. Алефіренко, М. Голянич, В. Маслова, М. Скаб тощо*); обґрунтовано актуальність (*Приміром, концепт «дорога» ставав предметом спеціального лінгвістичного аналізу, … однак у тексті Марії Вайно він обростає додатковими смислами, набуває нових вимірів, стає стрижнем художнього цілого, відправною точкою для його декодування й інтерпретації*).

У статті за допомогою лексико-граматичних засобів зреалізовано основні ознаки наукового тексту, серед яких: *абстрагованість, логічна послідовність, однозначність і точність, ясність, аргументованість і доказовість, об'єктивність викладу* тощо. Проаналізуймо детально реалізацію кожної з них.

Так, абстрагованість наукового тексту досягається шляхом вживання слів узагальненого й абстрактного значення, зокрема іменників (віддієслівних та відприкметникових), прикметників тощо з характерними суфіксами *–нн-, -ість-, ик-, -альн-* тощо (*виявлення, напластування, лінгвістика, цілісність, свідомість, розгортання, функціональний, наступність, уривчастість, нагромадження* тощо).

Логічність наукового тексту формується за рахунок того, що авторка намагається якомога зрозуміліше подати матеріал, дотримуючись причинно-наслідкових зв'язків. На реалізацію цієї ознаки вказують регулярні повтори ключових слів (*концепт, етноконцепт, текст, символ, художній текст, імпліцитність, текстовий сегмент, латентний, експліцитний, мікрообраз, макрообраз*), слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення та послідовність викладу (*як бачимо, прикметно, так, саме тому, можемо стверджувати*), переважання складних речень, здебільшого складнопідрядних, оскільки сполучники підрядності дають змогу увиразнювати зміст речення та вказувати на різні типи відношень між його частинами (*Якщо експліцитний масив інформації репрезентований насамперед назвою твору та дієсловами з семантикою руху, то латентний базується на перекодуванні ключових текстових концептів, наданні їм нових семантичних вимірів…, Художній текст завжди був і залишається в полі зору наукових зацікавлень багатьох лінгвістів, адже дає широкі можливості для інтерпретації…*) або ускладнених простих (*Важливу роль у процесі формування та дешифрування тексту відіграє концепт — вузол зчеплення семантичної тканини тексту, здатний імплікувати ряд мікро- та макрообразів…, Текст має заголовок — «Подорожня» — сильну позицію, здатну спрямовувати вектор рецепції у визначене автором русло*), складних синтаксичних конструкцій (*Він формує своєрідну звукову завісу, до нього наближаються інші мікро- й макрообрази, дистрибутивний аналіз яких дозволяє увиразнити ключовий текстовий концепт, надати йому нових семантичних вимірів*).

Смислова точність і однозначність досягаються шляхом коректного використання термінів, акцентуванні на взятих за основу дефініціях, особливо якщо сучасна лінгвістична наука пропонує ряд контроверсійних визначень. Таким терміном в аналізованій статті є *концепт* (*У сучасній мовознавчій науці існує чимало визначень концепту, однак у статті ми керуватимемось таким: «концепт — абстрактна одиниця ментального рівня, яка відображає зміст*

результатів пізнання людиною довкілля…). Крім цього, у статті відображено як вузькоспеціальні (*концепт, етноконцепт, імпліцитність*), так і загальнонаукові терміни («аналіз», «дослідження», «інтерпретація», «система», «процес»).

У дослідженні відсутня емоційно-експресивна лексика, спостерігаємо вживання першої особи множини та переважання безособових дієслівних форм як наслідок відсутності авторського «Я» *(здійснено аналіз, визначено роль, досліджено вплив, у статті ми керуватимемось, повністю текст наводити не будемо тощо)*.

Ясність і доступність викладу забезпечуються послідовним розгортанням думки за усталеною схемою (постановка проблеми — огляд праць — формулювання мети й завдань — виклад матеріалу — висновки), використанням пояснювальних конструкцій (*Прикметно, що це єдина лексема у тексті, де експліцитно вербалізовано сему «дорога»*), підсумковими узагальненнями (*Як бачимо, слово-образ «дорога» експліцитно не виражене, однак імпліцитно присутнє у кожному реченні першого абзацу*), нумерацією завдань (*1) … 2) …*) та ілюструванням тверджень прикладами з аналізованого твору. Водночас ясність знижують надто довгі речення з багатьма вставними й пояснювальними елементами (найдовше сягає понад 90 слів) і накопичення синонімічних назв одного й того самого процесу (*декодування, дешифрування, інтерпретація*): читач змушений утримувати кілька смислових планів одночасно.

Наукова праця Н. Іванишин є достатньо аргументованою та доказовою, про що свідчать покликання на першоджерела і цитування їх (*Приміром, концепт «дорога» ставав предметом спеціального лінгвістичного аналізу Ж. Краснобаєвої-Чорної (концепт «дорога» у структурі концепту «життя») [1], Т. Монахової (концепти «дім» і «дорога» в художньому тексті Валерія Шевчука) [2]…; адже «концепт дорога безпосередньо пов'язаний із концептом життя, оскільки виявляється майже в усіх його семантичних полях, активізуючи різні ядерні значення та характеристики» [1, с. 87]*), відображення думок інших дослідників

(*Так, М. І. Степаненко стверджує, що зазначений «локативний прийменник разом із субстантивом у формі родового відмінка репрезентує статичне і директивне значення»*). Як бачимо, авторка використовує різні способи цитування, що також є характерною ознакою наукового стилю.

Об'єктивність викладу досягається за рахунок правильного розставляння акцентів. Так, авторка висунула перед собою завдання – з'ясувати особливості реалізації концепту «дорога» в художньому тексті Марії Вайно. Для цього вона здійснила екскурс в історію питання, подала інформацію про ступінь опрацьованості проблеми, запропонувала ключову в статті дефініцію концепту і, зрештою, здійснила кваліфікований аналіз матеріалу та дійшла логічного висновку, що *«Концепт «дорога» реалізується у художньому тексті Марії Вайно «Подорожня» як на експліцитному, так й імпліцитному рівнях. Експліцитний пласт інформації репрезентований заголовком та дієсловами, у яких домінантною є сема руху (подорожня, шукаю, вишитовхує, втікаю), латентний же значно семантично місткіший та розлогіший, оскільки репрезентує життєву дорогу ліричної героїні загалом і базується на перекодуванні ключових текстових концептів, наданні їм нових семантичних вимірів (місто, село, хата, мальви, криниця тощо)».*

Крім цього, авторка визнає, що жанр статті накладає обмеження на виклад матеріалу, тому великий пласт інформації все ще чекає на ґрунтовне дослідження: *«Концепт «дорога» є важливим елементом мовної картини світу українців, тому цікаво було б простежити його реалізацію в різних типах текстів»*.

Для повноти лінгвостилістичного аналізу розглянемо також організацію статті на лексичному, словотвірному, морфологічному й синтаксичному рівнях, її текстові категорії та комунікативно-прагматичні параметри.

Лексико-семантичні особливості та термінологія

На лексичному рівні основу статті становить термінологія (табл. 1). Лексика тематично однорідна: ядро лексико-семантичного

поля утворюють слова з коренями *текст-* (42 уживання), *концепт-* (22), *дорог-* (22), *-образ-* (21), *семант-* (17). Така повторюваність, з одного боку, забезпечує тематичну цілісність і точність (науковий текст уникає довільного урізноманітнення назв понять), з іншого – є засобом зв'язності.

Таблиця 1. Групи лексики в статті

Група лексики	**Приклади зі статті**	**Коментар**
Загальнонаукові терміни	*аналіз, дослідження, інтерпретація, система, процес, значення*	Забезпечують міждисциплінарну зрозумілість, пояснення не потребують.
Вузькоспеціальні лінгвістичні терміни	*концепт, етноконцепт, концептосфера, сема, лексема, лексія, номінація, лінгвоодиниця, прийменник, субстантив, інфінітив, дистрибутивний аналіз*	Здебільшого інтернаціоналізми; крім концепту, поняття не пояснюються – текст розрахований на адресата-фахівця.
Літературознавчі й текстологічні терміни	*образок, лірична героїня, потік свідомості, епіграф, заголовок, сильна позиція, підтекст, мікрообраз, макрообраз, слово-образ*	Поєднують лінгвістичний і літературознавчий аналіз; зумовлені об'єктом дослідження.
Термінологічні метафори	*вузол зчеплення семантичної тканини, каркас, пружина, епіцентр семантичного розгортання, стрижень, відправна точка, вектор рецепції*	Унаочнюють абстрактні відношення; характерні для гуманітарного підстилю.

Група лексики	Приклади зі статті	Коментар
Книжна абстрактна лексика	*можливість, здатність, цілісність, наступність, уривчастість, невідворотність*	Виражає узагальнення й відхід від конкретики.
Цитована лексика (об'єкт аналізу)	*хата, мальви, криниця, хліб, прадідівщина, гамір, пил*	Не належить до метамови статті; подається як матеріал аналізу, переважно в лапках.

Серед термінів переважають інтернаціоналізми латинського й грецького походження (*експліцитний, імпліцитний, латентний, дистрибутивний, номінація, локативність, проспективність*); питомі й калькові утворення (*сильна позиція, слово-образ, образок, перекодування*) формують периферію терміносистеми. Помітна й термінологічна синонімія: *декодування / дешифрування*, *імпліцитний / латентний*, *слово-образ / концепт*. Вона урізноманітнює виклад, однак певною мірою суперечить вимозі однозначності терміна, тому авторка наводить дефініцію ключового поняття (*у статті ми керуватимемось таким*).

Образність і оцінність

Попри загальну нейтральність (немає розмовних і просторічних одиниць, вигуків, стилістично зниженої лексики), у статті виразно виявляється образний шар: *вузол зчеплення семантичної тканини, каркас, пружина, епіцентр семантичного розгортання, звукова завіса, обростає додатковими смислами*. Це не експресивні тропи в художньому розумінні, а термінологічні метафори, типові для сучасного філологічного дискурсу: вони виконують пізнавальну функцію й унаочнюють абстрактні відношення (зв'язок, організацію, розгортання смислу). Оцінність виражена опосередковано – маркерами значущості й авторської уваги: *прикметно* (3 уживання), *важливо* (2), *цікаво* (2), *безперечно, очевидно*; їх можна кваліфікувати як засіб ненав'язливого

скерування читача. Отже, твердження про відсутність емоційно-експресивної лексики слід уточнити: емоційність мінімальна, проте образність і оцінні маркери є помітною рисою авторського стилю, що пом’якшує сухість викладу, не порушуючи його об’єктивності.

Словотвірні особливості

Словотвірна структура лексики підпорядкована вимогам абстрагованості та стислості. Продуктивними є суфікси *-нн(я)/-тт(я)* (47 різних віддієслівних іменників, ≈ 70 уживань: *виявлення, декодування, розгортання, переосмислення, перекодування*) та *-ість* (понад 30 абстрактних іменників: *цілісність, фрагментарність, невідворотність, проспективність*). У прикметниках переважають відносні суфікси *-н-, -ов-, -ичн-* (*художній, мовний, текстовий, семантичний*). Префікси *пере-, де-* передають зміну або повторність дії (*перекодування, переосмислення, декодування*), а іншомовні префіксоїди *мікро-, макро-, лінгво-, етно-* – спеціалізацію поняття (*мікрообраз, макрообраз, лінгвоодиниця, етноконцепт*). Поширені складні слова (*слово-образ, текстотворення, світобачення, різнорівневий*) та усічені складні конструкції, що економлять мовні засоби (*мікро- та макрообразів, мікро- й макрообразів*). Загалом словотвір працює на номінативність, а отже, на стиснення інформації в межах невеликого жанру статті.

Морфологічні особливості

Серед частин мови домінує іменник, що відповідає номінативному характеру наукового викладу. Типові ланцюжки іменників у родовому відмінку (*вузол зчеплення семантичної тканини художнього цілого; роль різнорівневих мовних засобів у процесі формування цілісного образу концепту*) стискають інформацію, водночас ускладнюючи сприйняття. Широко вживані аналітичні предикати, у яких смислове навантаження перенесено на іменник (*виступає важливим засобом текстотворення, слугує ... посередником*). Прикметники здебільшого відносні й мають термінологічний характер (*художній, мовний, семантичний,*

лексико-семантичний); якісні прикметники виражають абстрактні ознаки (*ключовий, стрижневий, домінантний, латентний*). Єдиний випадок вищого ступеня порівняння (*латентний же значно семантично місткіший та розлогіший*) виконує зіставну функцію, протиставляючи імпліцитний пласт інформації експліцитному.

Дієслівна система підпорядкована вимозі об'єктивності. Переважають форми теперішнього часу дійсного способу в узагальненому, позачасовому значенні (*є, виступає, формує, репрезентує, базується*); минулий час зосереджено в огляді літератури (*ставав предметом аналізу*), майбутній – у плануванні викладу (*керуватимемось, наводити не будемо, спробуємо окреслити*). Безособові предикативні форми на *-но/-то* (в анотації — *здійснено, виявлено, визначено, досліджено, окреслено, доведено, зазначено*; в основній частині — *вербалізовано*) виводять виконавця дії з поля зору. Автор називає себе колективним «ми» (11 форм: *можемо стверджувати, кваліфікуємо, спостерігаємо, простежуємо, бачимо, порівняймо*); наказова форма *порівняймо* залучає читача до спільного міркування. Форми 1-ї особи однини трапляються лише в цитованому художньому тексті (*шукаю, їду, втікаю, понесу*) й належать об'єктові аналізу. Займенники 3-ї особи (*він, вона, їх*) та вказівні прикметники (*аналізований, таке припущення, ця номінація*) виконують анафоричну функцію. Службові слова книжного типу (*у процесі, у ключі, з допомогою, на основі*) і сполучники *оскільки* (7), *адже* (2), *однак* (12), *тобто* (4) оформлюють причиново-наслідкові та зіставні відношення.

Синтаксичні особливості

Синтаксис статті відзначається розгорнутістю: в основній частині налічується ≈ 58 речень, середня довжина яких становить близько 30 слів (медіана — ≈ 25; 12 речень довші за 40 слів). Переважають складні речення, насамперед складнопідрядні з підрядними причини (*оскільки, адже*), з'ясувальними (*що*) й означальними (*який*), а також речення із зіставно-протиставними відношеннями (*однак*). Просте речення ускладнено однорідними

членами, дієприкметниковими зворотами (*здатний спрямовувати вектор рецепції у визначене автором русло*), вставними словами й конструкціями (*прикметно, очевидно, приміром, тобто, можемо припустити*), пояснювальними вставками в дужках (*очевидно, селом, однак ця номінація також не вербалізується*). Для структурування викладу використано двокрапку й тире, зокрема в смисловому ланцюзі *місто – втеча – прадідівщина (село) – втеча – місто*. Порядок слів здебільшого прямий; інверсія слугує рематизації ключового поняття (*Важливу роль у процесі формування та дешифрування тексту відіграє концепт*). Тематична прогресія змішана: лінійна (рема попереднього речення стає темою наступного: *заголовок …* → *Прикметно, що це єдина лексема…*) і зі сталою темою (низка речень про концепт «дорога»). Питальні й окличні речення та парцеляція відсутні (знак оклику трапляється лише в цитованому слові *втікаю!*): ці конструкції імітують усну, емоційну мову й не властиві науковому підстилю.

Текстові категорії

Цілісність (когерентність). Забезпечується єдиною темою та макроструктурою: проблема → стан вивчення → мета й завдання → аналіз за трьома лексіями → висновок із перспективою. Ключовий концепт «дорога» присутній у заголовку, анотації та всіх рубриках, а ключові слова (*концепт, етноконцепт, імпліцитність, латентний, експліцитний, мікрообраз, макрообраз*) окреслюють тематичне поле, підпорядковуючи всі частини авторському задумові.

Зв'язність (когезія). Засоби зв'язності відповідають класифікації М. Галлідея й Р. Хасан: лексична когезія (повтор *текст, концепт, дорога*; синонімічні заміни *концепт — слово-образ – образ*, *героїня – лірична героїня*); референція (*він, вона, їх, аналізований*); сполучники (*оскільки, однак, адже, тобто*); еліпсис (*мікро- та макрообразів*); підстановка (*останній* замість повтору слова «абзац»).

Ретроспекція й проспекція. Ретроспективні відсилання підсумовують сказане (*Як бачимо, слово-образ «дорога»*

експліцитно не виражене…; Таке проведення паралелей свідчить…), проспективні – анонсують подальший виклад (*Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1)… 2)…; спробуємо окреслити основні тематичні лінії; у статті ми керуватимемось таким:*).

Членованість. Композиційне членування відповідає вимогам до наукової статті: анотація й ключові слова → *Постановка проблеми → Аналіз останніх досліджень і публікацій → Постановка завдання → Виклад основного матеріалу → Висновки →* список літератури. Основну частину внутрішньо розчленовано на сегменти, що відображають композицію аналізованого твору (*перша лексія, другий сегмент, останній сегмент*). Перспективи дослідження окремою рубрикою не виділено: вони подані наприкінці висновків (*цікаво було б простежити його реалізацію в різних типах текстів*).

Інформативність. Переважає змістово-фактуальна інформація (відомості про текст Марії Вайно, словникові дефініції, огляд праць) і змістово-концептуальна (авторська концепція: концепт як стрижень тексту, експліцитний та імпліцитний пласти, перекодування концептів). Підтекстова інформація належить об'єктові аналізу (художньому тексту), а не метатексту статті, що прагне до максимальної експліцитності.

Модальність. Об'єктивна модальність реалізована дійсним способом (констатація, пояснення). Суб'єктивна має два полюси: категоричність (*Доведено, що…; виявився ключовим; безперечно*) – переважно в анотації та висновках, і обережність (*можемо припустити, очевидно, присутня ніби за текстом, цікаво було б простежити*) — в аналітичній частині. Така градація типова для академічного дискурсу: сильні твердження підкріплено аналізом, а гіпотези подано із застереженням.

Завершеність. Забезпечується інформативним заголовком (названо об'єкт – концепт «дорога», матеріал і автора — «Подорожня» Марії Вайно), анотацією, висновками та переліком джерел; кінцева перспективна пропозиція відкриває напрям подальших розвідок, не порушуючи закінченості тексту.

Комунікативно-прагматичний аспект

Адресант – дослідниця-мовознавець, яка постає як представник наукової спільноти (колективне «ми»); адресат – фахівці-філологи, аспіранти й магістранти, учителі-словесники. Про це свідчить пресупозиція: більшість термінів (*сема, лексема, лексія, номінація*) не пояснюється, тоді як дефінійовано лише ключове й дискусійне поняття концепту. Комунікативна інтенція — повідомити нове знання та переконати в його достовірності: це реалізовано констативами й аргументативами (*адже, оскільки*), посиланнями на авторитетні джерела (21 посилання на 15 праць) і прикладами з тексту. Імплікатура завершального речення (*цікаво було б простежити…*) – запрошення колег до подальших досліджень. Прагматичний ефект підсилюють маркери «авторського супроводу» (*прикметно, важливо, цікаво*): вони скеровують увагу читача на значущі моменти й моделюють діалог із ним.

Кількісні показники

Таблиця 2. Орієнтовні кількісні показники статті

Показник	Значення
Обсяг основної частини (без анотації та літератури)	≈ 1780 слів
Обсяг анотації	≈ 230 слів
Кількість речень; середня довжина	≈ 58; ≈ 30 слів (медіана ≈ 25)
Речення довші за 40 слів	12 (найдовше — понад 90 слів)
Коренева частота: *текст-* / *концепт-* / *дорог-* / *-образ-* / *семант-*	42 / 22 / 22 / 21 / 17
Віддієслівні іменники на *-ння/-ття*	47 лексем, ≈ 70 уживань
Абстрактні іменники на *-ість*	понад 30 лексем
Форми 1-ї особи множини («ми»)	11
Безособові форми на *-но/-то*	7 (анотація) + 3 (основна частина)

Показник	Значення
Питальні й окличні речення	0 (знак оклику — лише в цитованому слові *втікаю!*)
Посилання на джерела	21 посилання на 15 джерел
Сполучники *оскільки / адже / однак / тобто*	7 / 2 / 12 / 4
Маркери авторської оцінки *прикметно / важливо / цікаво*	3 / 2 / 2

Отже, пропонована для аналізу стаття є взірцем наукового стилю, власне наукового підстилю, що засвідчується такими фактами: чітким формулюванням проблеми (особливості реалізації концепту «дорога» в художньому тексті Марії Вайно «Подорожня»); оглядом наукової літератури з теми; цитацією праць дослідників, що займалися окресленою проблемою; аргументацією власних думок; чіткою структурою тексту; точністю й послідовністю викладу. Сфера використання тексту — наукова діяльність, освіта; призначення — донесення нової інформації, аргументація та доведення істинності наукового знання.

Аналіз на інших мовних рівнях підтверджує цей висновок і доповнює його: наукову природу тексту формують номінативність (віддієслівні іменники на *-ння/-ття*, абстрактні іменники на *-ість*, ланцюжки іменників у родовому відмінку), позачасовий теперішній час і безособові форми на *-но/-то*, колективне «ми», складні речення з причиновими та зіставними відношеннями, розгалужена система посилань, а також упорядкована категорійна структура тексту (цілісність, когезія, членованість, інформативність, модальність, завершеність). Індивідуально-авторську специфіку стилю становлять термінологічні метафори й маркери авторського супроводу (*прикметно, важливо, цікаво*), що не порушують об’єктивності викладу.